

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XIX. 2'2012

ГЛАВЕН РЕДАКТОР АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА
РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ. КОРЕКТОР АНЕЛИЯ ГОРАНОВА
РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА,
АНИ ГЕРГОВА, АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА,
НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА
ДИЗАЙН АНИ КОЛЧЕВА. ПРЕДПЕЧАТ КАЛОЯН ТОМОВ
ПЕЧАТНИ КОЛИ 4. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 91 831 (166, 110), абонамент и продажби (152).
E-mail: a.dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2012
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Списание „Библиотека“
вече и като е-издание!
Може да го изтеглите от
www.bgkniga.bg

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

С ъ д ъ р ж а н и е

Професия

Ели Попова

Библиотечният персонал
5 в контекста на модерното общество

Александър Димчев

Откритият достъп
до информацията и
12 неговото място в
научните комуникации

Антоанета Георгиева

27 117 са библиотеките
във Врачанска област

М и н а л о

Стоянка Кендерова

Официални турски
документи за
местонахождението
на ръководителите
на Илинденско-
29 Преображенското
въстание

С ъ б и т и я

37 Първата е-книга
на НБКМ

Електронните книги
40 са неизменна част от
бъдещето

Л и ч н о с т и

Екатерина Шклифова

42 Благой
Шклифов

Цанка Бенчева

52 Ганчо
Алексиев

О т к л и к

Златина Димитрова

54 Две издания
за Васил Левски

57 Новини

58 Библиографски
справки

60 Нови справочници в
НБКМ

64 Талон
за абонамент

На 30 март т.г. в Националната библиотека
„Св. св. Кирил и Методий“ бе открита
изложбата „В памет на братя Миладинови.
150 години от гибелта им“

БИБЛИОТЕЧНИЯТ ПЕРСОНАЛ В КОНТЕКСТА НА МОДЕРНОТО ОБЩЕСТВО

Ели Попова

Общественото развитие от началото и особено от края на 90-те години на миналия век се описва и разглежда чрез характеристиките на нова епоха – епохата на информационното общество(1, 3). Новата обществена парадигма се отразява върху всички сфери и сектори на икономическите, политическите, социалните и културните измерения. Темповете на дейностите и процесите, стилът на работа и живот съществено и главоломно се променят. Те са под изключително силното въздействие на новите технологии и лавинообразно растящите възможности за комуникация, които непрекъснато се надграждат, усъвършенстват и ускоряват.

Невижданата досега динамика на развитие, постигната и с мощта на непознат по скорост, обем и разнообразие на канали информационен обмен, променя коренно света, общуването между хората, налага нови измерения, различни икономически модели, теории и подходи в управлението на трудовата дейност на хората, повлияни в известна степен, разбира се, и от различия в традициите, в конкретните условия за развитие на мястото и на културите. Това, което е водещо в същността на процесите, дейностите и ресурсите, изразено кратко, е динамична промяна. Тя описва глобалните процеси, мащабните обекти, но и съществуването на организациите.

Във всеки етап от човешката история развитието на обществото и обществените процеси се описват чрез нови понятия и съобразно съвременните постижения и теории на обществените науки. Работната сила, която създава обществените блага, също има своята история, етапи на развитие, които са белязани със своя специфика, достигнато равнище и управление в модерното общество(2). В съвременните постановки на науката за управление на човешките ресурси се дава заслужена оценка на човешкия потенциал в постигането на целите на обществото, секторите, организациите. Нараства разнообразието и характера на дейностите, променя се номенклатурата на професиите за осигуряването и проявите на обществения живот, съдържателната страна на трудовата дейност все повече се видоизменя и детайлизира, задълбочава и специализира, става силно зависима и детерминирана от технологичните промени. Същевременно все по-широко, всеотранно и глобално приложими стават принципите, методите и подходите за управление и организация на трудовата дейност. Преоценява се вниманието към човешките ресурси (реални и потенциални), с които разполага организацията, и все по-детайлно се очертава както ролята на човешкия фактор, така и аспектите, в които започва да се търси неговото развитие и реализация, а също и участието му в необходимите и постоянни промени.

В настоящата статия ще разгледаме някои опорни точки в последователността и част от действията, определени от съвременната наука за управление на човешките ресурси, които могат успешно да формират библиотечния персонал. Ще очертаем нови аспекти на тяхното приложение към модерната библиотечна организация. За илюстрация на схемата се използва идеалният модел на библиотека с голям щатен състав и структурирани звена (отдели, направления).

Библиотечната организация(3) в информационното общество е изправена пред огромни предизвикателства, изключително дълбоки промени, които засягат мисията и визията на институцията, пораждат разнопосочни потребности и промяна в продуктите, услугите и мястото ѝ в обществените процеси и отношения. Развитието на информационните технологии и средствата за комуникация силно засягат библиотеката като обществен феномен, предназначен да събира, съхранява, разпространява и предоставя достъп до източниците на информация. Промяната в носителите, каналите, скоростите, формите и средствата на информационен обмен в мрежовото общество натоварва библиотеките с нови изисквания към съвременното им развитие и функциониране, към продуктите, услугите и тяхната интеграция в обществените отношения(7). Библиотеката е отворена система, която постоянно търпи въздействие от страна на обществените сектори и политики, а същевременно участва в глобалната промяна и крие огромен потенциал за обществено влияние. Подобен подход дава възможност да се осъзнаят и анализират и взаимоотношенията на библиотечната организация (въздействие, съотношение между потребности и предлагане, съответствия и несъответствия) със състоянието и параметрите на трудовия пазар – една голяма и актуална тема, която заслужава самостоятелно разглеждане и осмисляне.

Библиотеката преразглежда своята **мисия и задачи**, съгласно новата обществена парадигма и новите характеристики и условия на средата. Съществуването, обществената значимост, проявленията и признанието на библиотеката се преосмислят, обогатяват и осъвременяват. Те предопределят стратегическото, дългосрочно планиране на дейността на библиотечната институция, на всяка конкретна библиотека в зависимост от нейното място в библиотечната мрежа, от дефинираните в контекста на съвременното общество задачи, функции и услуги, които гражданите изискват, очакват, изпитват потребност и единствено библиотеката може да удовлетвори. Краткосрочното планиране по дефиниция е описанието на стъпки и етапи, водещи към постигането на стратегическите цели. И за библиотеката то означава очертаване на реалните и изпълнимите за определен по-кратък период цели. Новата обществена парадигма борави с различно съдържание и с нови понятия и по отношение на системите за управление на човешките ресурси, извеждат се съвсем нови модели и приоритети: управление чрез мотивация, управление на талантите, управление на промяната и т.н.

Управлението на промяната на персонала в библиотечната организация обхваща процеси по качествената подмяна и реструктурирането на персонала.

В контекста на управлението на човешките ресурси това означава осмисляне на ролята на библиотечните кадри за постигането на стратегическите цели, за успешното изпълнение на краткосрочните задачи на библиотечната организация и последователното прилагане на съвременните механизми за тяхното развитие и използване.

Могат да се определят три широки и относително самостоятелни области, които имат пряко отношение към осигуряването на всеки сектор, включително на библиотечния, с подходящи професионалисти за стратегическото му развитие:

- образователната подготовка на кадрите;
- условията за най-рационално използване на наличните ресурси;
- системата за повишаване на квалификацията.

От настоящата статия изключваме първата област, защото тя е обвързана със системата на образованието, има специфични характеристики и е обект на

самостоятелно изучаване. Само ще направим уговорката, че по отношение и на библиотечните кадри би следвало да се изгради много по-тясна, оперативна и ефективна връзка както чрез програмите за подготовка на специалисти, съответстващи на разнообразието и качествените потребности на практиката, така и чрез целенасочени дейности по набирането на кадри още в етапа на обучението им и ориентирането на студентите по съответните специалности за възможностите на професионалната им реализация.

Останалите две части са по-директно свързани с трудовата дейност на хората. Ще се опитаме да очертаем най-общо подходите и механизмите, които съвременните теории в управлението на човешките ресурси предоставят и на библиотечния мениджмънт и които могат да доведат до търсената положителна промяна в кадровата осигуреност на библиотечната организация днес.

Стратегическите цели на библиотеката като организация са изходната позиция за определянето на принципите, методите и механизмите за набирането, за оптималното използване и за планирането на бъдещото развитие на кадрите. Те определят квалификационните характеристики на необходимите на библиотеката служители. Стратегическото планиране(4) на персонала е част от общите стратегически планове и пряко се обвързва с организацията и технологията в библиотеката. Постигането на набелязаните стратегически цели се осигурява с ресурси, вкл. човешки. Определят се дейностите и процесите, структурира се изпълнението на подобренията, промените или на внедряването на иновации. Подлага се на щателен анализ съществуващата организация на работата: технологията и последователността на дейностите и процесите; оценява се нейната адекватност и рационалност, както и нейната осигуреност с подходящ персонал. В резултат на направения анализ се открояват слабите и силни звена в структурата на персонала в организацията:

- пълна липса на капацитет;
- дефицит на знания, умения, компетентности;
- оптимална кадрова осигуреност.

От значение за последващите действия на мениджмънта на библиотеката за осигуряването на подходящ персонал е обстойното проучване на отделните дейности и процеси, пътищата за тяхното оптимизиране и, детайл, но понякога особено важен за кадровото им осигуряване, определянето на начина на изпълнение, чрез който се постига най-добър резултат: индивидуална или екипна работа. Оптималното разпределение на специалистите и екипите от специалисти се определя преди всичко от показателите за професионалната подготовка – образователна степен, квалификации и компетентности, допълнителни специализации и умения, но и от личните качества на всеки, както и от способностите за комуникации и работа в екип.

Планирането на човешките ресурси се основава на резултатите от споменатия по-горе анализ, който дава информация за възможностите и потенциала на вече наетите служители в библиотеката: образование, професионални знания и умения, допълнителни квалификации, личностни качества, имащи отношение към тяхното трудово представяне, личен потенциал за развитие, мотивационни нагласи и др. Съпоставянето на получената картина за състоянието на кадрите с желаната и оптималната при постигането на заложените стратегически цели изяснява потребностите на библиотечната организация от допълнителен капацитет. Той може да се попълни чрез:

Професия

- набирането на нови служители;
- системата за повишаване на квалификацията на кадрите в библиотеката;
- прилагането на мотивационни механизми от страна на организацията, адекватни на мотивационните нагласи и приоритети на отделните служители.

Чрез тях се цели повишаване на мотивацията на служителите и подобряване на трудовото им представяне.

За пълноценното използване (в момента и в перспектива) на човешките ресурси – налични, потенциални и търсени, са от значение няколко последователни стъпки:

- правилното разпределение на служителите, които библиотеката иска да задържи, защото те имат нужното трудово представяне;
- преразпределението на тази част от служителите, които не са показали пълно възможностите си или нямат потенциал за заеманите длъжности, но могат да бъдат полезни на друга позиция;
- ясни и детайлни изисквания към кандидатите за свободните позиции – образование, знания, умения, опит, ниво на компетентност(5), допълнителни умения, лични качества, способности.

Тази подробна информация следва да бъде детайлно разписана в **длъжностните характеристики**. Това е много сериозен документ, който, за съжаление, се подценява и от мениджмънта, и от служителите. Длъжностните характеристики на персонала, включен в индивидуалните процеси, и на хората в екипите са различни. При екипната работа имат голямо значение качества, които надграждат изпълнението с такава стойност, че резултатът е нещо повече от простата сума от индивидуалните изпълнения(6). За да намери подходящите хора, мениджмънтът на библиотеката трябва да направи много точни и ясни задания и характеристики на търсените специалисти.

Активността в осигуряването на подходящ персонал – т.е. набирането, може да бъде в два варианта:

- от страна на организацията;
- от страна на хората, кандидати за работа.

Активността на библиотечната организация в набирането би била много резултатна, ако се контактува с учебните заведения, които подготвят бъдещите специалисти. В това отношение са особено показателни с опита и с богатата си практика развитите страни, но и в българските традиции има добри постижения: стажове на студенти, опознаване и привличане на студенти и дипломанти, различни програми, които им дават възможност за запознаване и упражняване на работа в библиотеките. Неоспорим факт е недостатъчното използване на този добре работещ механизъм за привличане на млади и способни хора в библиотеките.

Друга възможност е набирането на специалисти с точно определени компетентности и качества. Този начин на осигуряване на персонал предполага добро познаване на професионалистите в сектора, разностранни контакти и съзнателно събиране на подходяща информация. Обикновено подобен подход се свързва с нуждата от персонал със строго определена експертиза, необходима за доброто изпълнение на задачите.

Индивидуалната активност се предопределя преди всичко от потребността от личностна реализация. За да привлече вниманието при тази група от потенциални кандидати, библиотеката трябва да изглежда привлекателна като място

за работа, кандидатите трябва да виждат възможности за личностно развитие. Библиотечната организация само може да спечели, ако успее по подходящ начин, в съответствие с приоритетите на младите и кадрните хора да изяви най-значимите и атрактивните си страни и да покаже осигурени реални възможности за професионално развитие и кариерно израстване.

В този порядък от очертаване на схемата, чрез която библиотечната организация се стреми да си осигури подходящи специалисти, но и да задържи подготвените си служители, както и да постигне пълноценното им използване, от особено значение е приемането на постановките, правилата и принципите на управлението чрез мотивация(7). Библиотечната организация трябва специално да разработва система за **мотивация** на служителите. Личната мотивация включва набор от стимули и приоритети, които за различните хора са различни. Мениджмънтът трябва да е наясно с личните приоритети, за да бъде съобразена системата за мотивация, която организацията изгражда със скалата на личните мотиви.

В системата за управление на човешките ресурси отделните елементи често се преплитат, допълват и всъщност присъстват в повече от един аспект. Така е и със **системата за повишаване на квалификацията**, която има няколко възможни форми:

- учене на работното място;
- курсове;
- участие в обмяна на опит и др.

Тя е едновременно важно предимство на една библиотечна организация не само сред другите в рамките на сектора, но и извън него. В зависимост от мястото ѝ в личните приоритети наличието ѝ може да се окаже предимство или достатъчна компенсация на ниското заплащане в библиотечния сектор. Наличието на действена и актуализираща се система за професионална квалификация има отношение към процесите на изграждане на необходимия капацитет на организацията; към функционирането на библиотеката като **учеща организация**(8), т.е. бдителна и гъвкава към назряващи и идентифицирани нужди от промяна. Повишаването на професионалните знания и умения подпомага пренасочването и по този начин задържането на персонал, който има необходими за организацията качества, но няма достатъчен потенциал по една или друга причина (обективни или субективни) за израстване, но е полезен и подходящ за включване в хоризонтално кариерно развитие. Прави се съпоставка между търсените и наличните кадри, като се вземат предвид възможностите за допълване на професионалната квалификация:

- като степен (изходното ниво и целевото);
- като време (тук отношение имат и различните форми на обучение – редовни, задочни, с откъсване и без откъсване от работното място, на работното място).

Потенциалът на човека е важен: той определя смисъла и размера на инвестициите в неговото развитие, които ще вложи и той, и организацията.

Системата за оценяване на трудовото представяне (или **атестацията** на персонала) може да бъде силен лост в управлението на човешките ресурси в библиотечната организация, но няма еднозначно възприемане. В общия коментар нейното значение за библиотечния персонал зависи от принципите, приложени при създаването ѝ, и от начините за реалното ѝ изпълнение. Безпристрастната характеристика на всеки от наличните специалисти и обективната преценка за

Професия

трудовото му представяне са трудно постижими, но те наистина са необходима част от добрия мениджмънт. От друга страна, най-точна оценка за изпълнението на всеки служител могат да дадат специалистите, които в детайли познават работата – неговите колеги от хоризонталната структура(8). Изработването на ясни критерии за оценка, разработената и оповестена пред целия персонал методика за оценяване, залагането на показатели, които могат да бъдат безпристрастно измерени и носят минимална възможност за проява на субективизъм, съвместно и професионално приложената схема и изпълнение на ангажиментите от участниците в атестационните комисии са част от стъпките за приближаване към ефективен механизъм за оценка на човешките ресурси. Като цяло, реалната и обективна атестация на всеки служител е сложен комплекс от:

- оценката на колегите в изпълнението на преките задължения;
- оценката на колегите, които имат отношение към процеса или продукта, т.е. по силата на технологични връзки;
- оценката на мениджмънта за приноса към изпълнение на изходните продукти и услуги, като цяло; към осъществяването на оперативните и стратегическите планове;

- самооценката – тя допълва всички останали оценки и е преход към други елементи от представянето на конкретния служител в организацията.

Степента на съответствие между последната и първите три елементи на общата оценка на трудовото представяне определя:

- комфорта на служителя на работното му място;
- действието или промяната в част от мотивационните му нагласи.

Наличието на стимули за задържане и привличане на подходящи специалисти предполага детайлно и ясно разписване на отговорностите; нивата на компетентности, на които да съответстват нивата на признания, стимули и възнаграждение. Въздействието на стимулите също зависи от скалата на личните мотивационни приоритети и нагласи на служителите(6). Безспорно е, че те ще бъдат различни, а следователно и въздействието им ще бъде неравностойно.

Актуалната информация за международните тенденции; проследяването и осмислянето на постоянната промяна на библиотечните организации; анализът на общата картина на трудовия пазар: нуждите и възможностите за преквалификация на работещите в библиотеките; състоянието и движението на работната сила в професиите извън библиотечната, но с все по-нарастващо значение за библиотеката (програμισти, специалисти УЧР, ПР и др.); подготовката – като образование, компетентности, знания, умения; нагласите, мотивацията на външни за системата специалисти, които могат да бъдат избираеми – това са само част от темите, които изискват обстойно представяне, за да допълнят проблематиката за библиотечния персонал в контекста на съвременните подходи за изучаване и прогнозиране на човешките ресурси и персонала в организациите.

Мениджмънтът на библиотеката като организация се нуждае от нормативна база и от създаване на реални условия за кариерното развитие на персонала във връзка с неговата роля в постигането на стратегическите цели, за мотивирането на хората, за развитието на организацията, за реалното удовлетворение на библиотечните специалисти от реализацията им в трудовата дейност. Много важно и ефективно е пълното развитие и разкриване на възможностите на организацията да предостави подходящи форми и да осигури условия на всеки да се развива, съобразно потребностите и потенциала си, съответно с потребностите

и целите на библиотечната организация. В различните дефиниции, отнесени към модерното общество, като: икономика на знанието; интелигентна икономика; растеж, основан на знанието; заложените цели на „Европа 2020“ с акцент върху иновативните политики и внедряването на иновации, пряко или косвено се издига ролята на съвременния човек, овладял и овладяващ достъпното знание и технологии, все по-силен и самоуверен, все по-свободен, търсещ, можещ, взискателен.

Литература

1. Доклад на Бангеман. <<http://www.cyber-rights.org/documents/bangemann.htm>; 20.02.2012>
2. **Владиминова**, Катя. Управление на човешките ресурси : Стратегии, стандарти, практики. София: Унив. изд. Стопанство, 2006.
3. **Харизанова**, Оля. Библиотеките и мрежовото общество : Ефекти и трансформации. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2010.
4. **Стратегическо** управление. <http://bg.wikipedia.org/wiki/Стратегическо_управление; 15.12.2012>
5. **Попова**, Ели. Концепция за развитие на направление „Специални колекции“, НБКМ. [Работен документ]. 2007.
6. **Илиев**, Йосиф. Управление чрез мотивация. Варна : ВСУ Черноризец Храбър, 2009. Най-голямото предимство за една организация: Ученето. <<http://www.inspirelearning.net/2009/01/ucheneto-predimstvo-za-organizaciata/>; 22.02.2012>
7. **Пак там**.
8. **Управление** на човешките ресурси : Христоматия / състав. и предг. Соня Карабельова; прев. от англ. ез. Людмила Андреева. София, 2002.

Общото годишно отчетно-изборно събрание на Българската библиотечно-информационна асоциация се проведе на 10 април т.г. в голямата зала на Българската академия на науките. В новия Управителен съвет бяха избрани: Анелия Иванова, Анна Кожухарова, Антоанета Тотоманова, Ваня Грашкина, Елица Лозанова-Белчева, Емилия Милкова, Калина Иванова, Надежда Груева, Пламена Златкова, Снежана Янева (председател), Спаска Тарандова.

Очаквайте интервю с г-жа Снежана Янева в следващия брой на сп. „Библиотека“.

ОТКРИТИЯТ ДОСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯТА И НЕГОВОТО МЯСТО В НАУЧНИТЕ КОМУНИКАЦИИ

Александър Димчев

Преглед на инициативата за Открит достъп

Ще започна и в заключението ще завърша настоящата статия с вдъхновяващите и проницателни думи на едни от най-ревностните привърженици на Открития достъп (ОД), превръщащ се във все по-открояващ се и значим феномен в последните години в научната галактика. Първият цитат принадлежи на Лий ван Орсел и Катлийн Борн от тяхната публикация, предизвикала заслужен интерес и дебати, озаглавена *„Преглед на цените на периодичните издания през 2008 г.: приемане на Открития достъп. Глобални инициативи и стряскащи успехи загатват за сериозни последици от Открития достъп върху публикуването на списания“*(24): „За него се спори от години. Той се предлага като освободител на информацията, която търси откритост, като арбитър за правата върху споделена интелектуална собственост и движеща сила за открития, изобретения, лечение и икономии на средства. Охулван е като посегателство над капитализма, като катализатор за провала на свързаното с отговорност публикуване и появата на лъженаука, и като наивна измислица на интелектуалци идеалисти, които нямат представа от реалния живот. „Той“, разбира се, е Откритият достъп (ОД). За всички е очевидно, че Откритият достъп се очертава като убеждение в световен мащаб... Научните общности все по-често нарушават традицията и призовават към открито споделяне на изследвания, софтуер и данни. Една от тези глобални инициативи е кампанията за осигуряване на Открит достъп до резултати от изследвания, финансирани с публични средства. ...Тя стана причина за поредица от поразителни успехи с вероятност от сериозни последици за издателите на списания“.

Началото на движението за Открит достъп (ОД) до научните публикации се появява през 90-те години на миналия век. Свързва се с възможността за предоставяне на свободен и на бърз достъп на учените до научната информация в онлайн режим, както и с идеята за преодоляване на финансовите бариери(16). За негов основоположник се счита физикът Пол Гинспарг, който през 1991 г. предлага да създаде в Лос Аламос безплатни електронни архиви за препринти на ядрени физици(1). Три години по-късно друг учен – Стефан Харнад, публикува получените известност „подридни предложения“. В тях той предлага „самоархивиране в интернет“ – чрез поместване на собствените разработки в сайт. Авторът подчертава, че откритостта на резултатите от изследванията „ще допринесат максимална полза новите идеи по-ефективно да стигат до очите и умовете на участниците в мрежата, до учените от цял свят, занимаващи се с изследователски проблеми“. Предложенията предизвикват активна дискусия сред представителите на различни научни колегии. Допълнително в нея се включват и библиотечните специалисти. Асоциацията на научните библиотеки в САЩ публикува през 1995 г. материалите от полемиката.

Необходимо е да се подчертае, че за развитието на ОД много съществена роля изиграват през годините библиотекарите(4, 22). По този начин се сливат „пътищата“ на учените и на библиотечните специалисти в общо движение за Открит достъп, а Стефан Харнад е признат за негов първопроходец(1). По думите му, „специфичното съдържание на ОД е, че към него се отнасят 2,5 млн. научни статии, публикувани ежегодно в около 25 000 рецензирани научни списания в целия свят, особено в областта на точните и естествените науки. В категорията на ОД също попадат: научни книги, чиито автори биха пожелали да ги предоставят в режим на ОД; изследвания и данни, ако учените, които са ги получили, са готови да ги споделят с всички; програмни продукти; аудио- и видеоматериали. Все пак е коректно да се подчертае, че най-важната част от представяното в ОД са статиите в рецензираните научни списания. Авторите на тези статии са силно заинтересовани резултатите от техните изследвания да станат широко известни, за да бъдат цитирани. Също така да бъдат основа за бъдещи изследвания. Както е известно, активното цитиране и използване на статиите формират „научните приноси“ на авторите и на тяхното „влияние в науката“*.

В теоретичната литература има натрупани доста определения и тълкувания за Открития достъп. Те се развиват непрекъснато с промяната на технологията, приложимостта и еволюцията на възгледите, свързани с него. Ревизират се на значими научни форуми, посветени на темата. Сред тях е важно да бъдат открити срещите, проведени в Будапеща (2001), Бетесда (2003) и Берлин (2003). Според Чарлс Бейли, специалист в областта на комуникациите, сред най-меродавните определения и коментари са възприетите по време на *Инициативата за Открит достъп от Будапеща*: „Откритият достъп онлайн трябва да бъде онази литература, която учените предоставят на всички, без да очакват заплащане. Тази категория включва преди всичко техните професионално рецензирани статии в списания, както и текстове, които все още не са публикувани, но те биха желали да ги предоставят онлайн за коментар, или за да известят на колегите си за важни научни открития. Съществуват различни степени и видове на по-широк и на по-тесен достъп до тази литература. Под открит достъп до нея ние разбираме наличност-

* Първите научни списания се появяват през XVII в. Това са Journal des Sçavans и Philosophical Transactions of the Royal Society. Те започват да излизат през 1665 г. По данни на ЮНЕСКО понастоящем в света излизат около 200 000 периодични научни издания. По данни на проф. Борислав Тошев около 75 000 научни списания от всички научни области се подлагат на рефериране, индексирание, оценяване (във вторичните източници – печатни и електронни, напр. Chemical Abstracts, Sociological Abstracts, America: History & Life, Web of Science (Thomson Reuters), SCOPUS (Elsevier))². Те попадат в тях след кандидатстване и строга оценка по определени показатели. Списания, които не са в тази система, е прието да се означават като маргинални и публикуването на научни резултати в тях не се препоръчва. В световната система за рефериране, индексирание и оценяване има две елитни групи – около 7500 списания са под контрола на Thomson Reuters (по-рано Thomson Scientific и още по-рано ISI на Гарфилд във Филаделфия). SCOPUS на Elsevier е европейският аналог на Thomson Reuters. SCOPUS контролира в момента около 15 000 peer-reviewed списания (и някои сборници от конференции), попаднали там след строга оценка по определени показатели. Двете формации дават на своите списания ежегодно стойностите на няколко научни индикатори, от които най-популярен у нас е импакт факторът (*IF*) – интензивна величина, която е характеристика на списанието (и не е характеристика на хората, които публикуват в това списание); напълно равнопоставен е подобен индикатор, който се изчислява по друга процедура и затова дава числа (често на порякък по-малки), различни от стойностите на *IF* – *SJR* (импакт ранг) – това е аналогът на *IF* в SCOPUS.

та ѝ за обществено ползване в интернет, което позволява четене, прехвърляне, копиране, разпространяване, отпечатване, търсене или създаване на линкове към пълните текстове на тези статии, прегледа им за индексирание, обработване на данните от тях със софтуер или използването им за всяка друга законна цел, без финансови, правни или технически ограничения, извън свързаните с достъпа до самия интернет. Ограничаването на репродуцирането и разпространението и ролята на авторското право в тази област трябва да осигуряват на авторите само контрола върху цялостността на тяхното произведение и правото им да бъдат правилно и коректно позовавани, и цитирани“. На форума през 2003 г. в Бетесда определеният от Будапеща е обогатен в следния смисъл: „Авторът(ите) и притежателят(ите) на авторското право предоставя(т) на всички ползватели свободно, неотменимо, навсякъде и винаги правото на достъп и лиценз за копиране, ползване, разпространяване, прехвърляне и публично представяне на произведението, и създаване и разпространяване на производни произведения във всякаква дигитална преносна среда за всякаква разумна цел, при коректно посочване на авторството, както и правото на малък брой печатни копия за лична употреба. Пълна версия на произведението и всички приложения, включително и копие от горното разрешение, е депозирана в подходящ стандартен електронен формат, веднага след първоначалното публикуване в поне един онлайн репозиториум, поддържан от академична институция, научно дружество, държавна агенция или друга утвърдена организация, която се стреми към предоставяне на възможност за свободен достъп, неограничено разпространяване, оперативна съвместимост и дългосрочно архивиране (така например за биологичните и медицински науки такъв репозиториум е PubMed Central)“. Питър Субер, един от ревностните застъпници на идеята за Открития достъп дефинира неговата същност по следния начин: „свободният достъп отстранява „ценовите бариери“ (т.е. таксата за абонамент) и „бариерите на разрешението“ (като ограниченията на авторското право и лицензирането) за „литературата, за ползването на която не се заплаща на автора“ (т.е. научни статии, написани от авторите за безплатно ползване), което ги прави достъпни при „минимални ограничения (напр., посочване на автора)“. По-късно той поставя въпроса за обобщаване на определенията, утвърдени от Инициативата за Открит достъп в Будапеща, Изложението от Бетесда и Берлинската декларация. Назовава актуализираната версия „Определение за Открит достъп БББ“ и отбелязва, че то „отстранява както ценовите бариери, така и бариерите на разрешението“. Другаде обаче Субер посочва, че „с премахването само на ценовите бариери, привържениците на Открития достъп ще получат повечето от онова – желаното и нужното“. Харнад продължава тезата със следното съждение: „още по-оптимално е решението за поместване на електронната версия на документа в режим на Открит достъп в интернет. Именно тази технология съставлява основата и същността на това, което ние наричаме „Открит достъп“: безплатно, оперативно, постоянен и глобален достъп до статиите в рецензирани научни списания“. Чарлс Бейли въвежда много съществен факт, свързан с правото на функциониране на Открития достъп: „Трябва да се отбележи, че Откритият достъп се корени в съществуващия закон за авторското право – притежателите на авторско право разрешават на ползвателите достъпност до произведенията си и им предоставят допълнителни права, които премахват бариерите на разрешенията. Съществуването на Открития достъп не налага промяна на законодателствата за авторското право“.

Замисляйки се за причините за търсенето на промяна в традиционно утвърдената схема за разпространение на научното знание и информация, могат да бъдат открити следните по-значими и определящи:

- бързи промени на информационните технологии;
- експоненциално увеличаване обема на данните, сведенията и публикациите в областта на изследователската дейност;
- непрекъснато растящи цени на научната информация (По данни на Асоциацията на научните библиотеки в САЩ цените на списанията за последните 15 г. нарастват с 21,5%, което сериозно се отразява на бюджетите на библиотеките)(16);
- бързото развитие на науката и необходимостта от ускоряване процеса за достигане на нейните изследователски резултати и постижения до учените. (При традиционния издателски модел има забавяне в цикъла на издаване на научната литература – от подаването на ръкописите до тяхното публикуване и разпространение);
- динамични промени в издателския, книготърговския и дистрибуторския сектор;
- преминаване към масирана цифровизация на научната литература (над 95% от реномираните научни списания имат електронна версия, около 35% от научните монографични издания са в електронна форма и т.н.);
- трансформации в методите за създаване, съхранение, представяне и разпространение на информационните ресурси и продукти;
- появата на нови канали за информиране и търсене на възможности от страна на учените за въвеждане на „нов ред“ при организирането, съхранението и либерализирането на достъпа до научното знание и факти;
- търсенето на възможности за преодоляване на „информационната изолация и неравенство в науката“;
- възникването на несъгласие в обществото да се заплаща „два пъти“ на научните организации със средства на данъкоплатците. (От една страна, за финансиране на изследователската им дейност. От друга, за откупуване от научните организации на резултатите от изследванията, субсидирани с правителствени фондове под формата на информационни продукти и издания от комерчески издатели и дистрибутори на литература и бази данни)(16).

Част от специалистите гледат на Открития достъп като на революция в научните комуникации. За тях е ясно колко скъп и непродуктивен е вече традиционният подход за предоставяне на достъп до научното знание. Те разглеждат протичащите процеси и като катализатор за изменение на философията за организиране на изследователската дейност към един по-качествен и ефективен път. Очакванията са промените да бъдат фундаментални и да наложат своето влияние върху цялата верига на научното знание. Британският журналист и историк на инициативата за Открития достъп Ричард Пойдер твърди: „След около 10 години ОД заплашва да унищожи индустрията за публикуване на научните издания, оценявана на стойност около 6 млрд. долара годишно в САЩ, и кара дори най-крупните издателства да се страхуват от поражение“.

Разбира се, не са малко и скептиците на движението. Последните твърдят, че трудно може да бъде разбит старият модел, базиран на наложили се вековни практики за организиране и разпространение на знанието сред научите колегии. Не допускат, че така лесно може да отпадне монополът и да се оттеглят от пазара на информация комерческите издателски и дистрибуторски фирми. Според тях тези субекти на пазара на информация притежават сериозен опит и държат ключови позиции и механизми в областта на създаването, организирането, разпространението, пред-

ставянето и оценката на научната информация и знанието. По данни от службата за проучване на пазара Outsell (през 2006 г.) 10-те най-известни издателства за научно-техническа и медицинска литература са получили 53% от приходите на пазара на списания, оценяван на 16,1 милиарда долара(32). За същия период от време пет от шестте издатели на списания, включени в първата десетка (Elsevier, Springer, ACS, Wiley и Blackwell) показват растеж, изразен в едноцифрени числа – от 0,5 до 7,7%, независимо от трудностите и стагнацията на пазара. Песимизмът се подхранва и от позицията на самите учени, която те заемат по отношение въвеждането на ОД. Много сполучливо техните колебания са отразени от Харнад чрез метафората за „Паралича на Зенон“(3). Авторът посочва невъзможността да настъпи бързо „вълшебната нощ“ за ОД, която да го наложи скоро на арената на научните комуникации. Според него тя не е настъпила – нито през 1994 г., нито в последните години, нито до днес. Защо се случва така? Съществуват не по-малко от 34 причини, поради които това не е станало. Всички те са от психологически характер и според него нямат сериозно основание за „опасенията“. Неслучайно синдромът е припознат с цитирания по-нагоре термин. „Аз се опасявам, че самоархивирането на моя статия ще наруши авторското ми право... или, че статията няма да бъде рецензирана..., или ще доведе до изчезване на научните списания..., или, че онлайн средствата за информация не са надеждни..., или, че на мен не ми достига времето за самоархивиране“.

През годините инициативата за Открит достъп преминава през редица сложни въпроси и метаморфози в търсенето на своето място и полезност. Постепенно набира скорост и привлича все повече привърженици. Ясно се открояват двата модела за архивиране и безплатно използване в онлайн режим на въвежданата информация от научни статии. Те се легитимират в пространството като *Златен път* и *Зелен път*. Основават се на следните решения:

- *Златният път* – посредством създаване на списания на свободен достъп или преобразуване на съществуващи списания или издания;

- *Зеленият път* – чрез самостоятелно архивиране на научни публикации от учените в собствени или институционални уебсайтове (репозиториуми), с цел да станат общодостъпни (архивирането не изключва публикуването на тези статии в комерчески списания)(1).

Кой от двата пътя се очертава, за да има по-добро бъдеще?

В началните години по мнението на Алма Суон „беше по-лесно да си представим т.нар. Златен път към Открития достъп(23). Изглеждаше, че Зеленият е безнадеждно запрещен от ограниченията на авторското право и разпръснатостта на информацията в интернет. Две обстоятелства обаче допринесоха Зеленият път да спечели много по-голямо доверие и дори да бъде приет като по-перспективен (или по-голяма заплаха за издателите). Първият тласък идва с появата на стандарта за обмен на метаданни *Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH)*, който позволява систематично претърсване на съдържанията от репозиториумите. Следващата стъпка е свързана с възприемането (макар и неохотно) на самостоятелното архивиране от издателствата. Условието за разрешаване на право да се архивира при отделните издатели са много различни (това обаче се смята за здравословно от гледна точка на конкуренцията). Въпреки тази неопределеност, появата на т.нар. „зелени“ издатели позволи към редица университети и научни центрове да се развият институционални репозиториуми, най-често под ръководството на библиотекари“.

Други водещи експерти застават зад позицията, че Златният път е с по-големи шансове в следващите години(10, 11). Поредица от благоприятни събития, действия и решения им дават основание за подобен оптимизъм. Базирайки се на анализи, те преценяват Златния път като платформа, към която постепенно ще започнат да се насочват всички рецензирани научни списания. В подкрепа на споделената хипотеза може да бъде посочен „Указателят за списания на свободен достъп“ (*Directory of Open Access Journals – DOAJ*), поддържан от Университета в Лунд(2, 18, 15). В началото на тази година той предлага информация за онлайн достъп до 7489 научни списания, регистрирани в периода 2002–2012 г.(5, 18). България е представена с 31 заглавия. Показателна е тенденцията за нарастването на броя на изданията през годините.

Таблица 1

Нарастване на броя на изданията през годините към 15.ІІ.2012 г.

Години	2002–2005	2006–2009	2009–2010	2010–2012
Брой заглавия – общо	1141	3588	4348	7489

Вижда се рязкото увеличаване, особено в последните две години, което е показателно за сериозна промяна в ориентацията на научната периодика към Златния път. Много съществена роля за развитието му изиграват основаните, съответно през 1999 и 2001 г. *BioMed Central* и *Публичната библиотека за наука (PLOS – Public Library of Sciences)*(6, 21). Особено поучителен е подходът, възприет от *BioMed Central*, последван от други създатели и дистрибутори на научна периодика. *BioMed Central* е издателство, специализирано в областта на науката, технологиите и медицината. Публикува 220 рецензирани списания по медицина и биология в свободен режим онлайн. Учените, които поместват своите изследвания в издателството, запазват авторските си права над статиите в съответствие с *Creative Commons Attribution License* (Съзидателно споделяне). По този начин се дава право статиите да бъдат ползвани или препращани многократно без рестрикции за потребителите, при условие първоизточникът да бъде коректно цитиран. Важна стъпка в тази посока са финансовите политики при публикуването. *BioMed Central* поема таксите за включването на статиите в неговите списания по определени правила, което има стимулиращ ефект и премахва финансовите бариери пред изследователите. Издателството е притежание на Springer Science+Business Media и също така поддържа Springer Open platform. Пътят, поет от издателства като *BioMed Central* и други подобни, които следват неговата логика и позиция, се оказва печеливш и им осигурява стабилитет. Резултатите в изследването на Роджър Кларк за оперативните разходи при моделите на публикуване на списания с рецензирани статии потвърждават хипотезата, че стойността на публикуването на електронно списание в режим на ОД е по-ниска от стойността на публикуването на електронно списание, достъпно чрез абонамент(24). Интерес представляват становището и данните, които привежда Дейвид Люис за бъдещето на Златния път на ОД(13, 14). Авторът застъпва тезата, че той се явява деструктивно нововъведение. По прогнозни изчисления „Златният

Професия

път“ ще обхване 50% от научните списания между 2017–2021 г., а към 2025 г. около 90% от тях ще бъдат достъпни в такъв режим. Това означава, че през следващите 10 години се очакват да настъпят драстични събития в издателския сектор за научна литература. Промените ще доведат дотам, че библиотеките ще избягат от примката на високите и непрекъснато растящи стойности на периодиката, които ги затискат в последните две десетилетия. Опасността от Златния път, според автора, е не само за унищожаване на бизнес модела при абонамента на списанията, но и за цялата комерсиална система: „Част от разрушената комерсиална система ще бъдат академичните библиотеки, които повече няма да бъдат необходима част от системата за научна периодика“.

Сред катализаторите за по-широкото и активно навлизане на ОД е фактът, че той въздейства и за повишаване на популярността и на рейтинга на научните организации. Пример в това отношение е Университетът в Саутхемптън, Великобритания. Първоначално настояванията за публикуване на академичната колегия в режим на ОД остават незабелязвани и не срещат съмишленици извън кръга на инициаторите на идеята. На следващ етап Факултетът по електроника и компютърни науки в Университета приема официален документ – за самоархивиране на научните работи на всички учени и студенти. Резултатите се оказват респектиращи, дори изненадващи. Съобразно показателите за международния рейтинг на университетите по количество на посещение на сайтовете в интернет, Университетът заема трето място по престижност в страната и 25-о в света. Нареща се пред най-реномираните университети като Колумбийския (27-мо място) и Йелския (51-во). На първо в цитираната класация е Масачузетският технологичен институт, следван от Харвард, Бъркли, Станфорд, Принстън и др.(3).

С годините все по-отчетливо се налага тенденцията, че в резултат на публикуването на статиите в ОД се увеличава рязко тяхното търсене и ползване; нараства и честотата на цитирането им. Подобна зависимост по отделни научни области има следното изражение, представени са направлението и процентите на нарастване на цитирането на статиите в проценти (вж Табл. 2).

Таблица 2

Научно направление	Процент на нарастване на цитирането
Физика	245%
Социология	170%
Психология	110%
Право	110%
Мениджмънт	90%
Образование	75%
Бизнес	75%
Науки за здравето	60%
Политически науки	65%
Икономика	45%
Биология	40%

Въпреки наличието на значителен брой списания на ОД и неговото положително въздействие върху интензитета на цитирането, голяма част от предста-

вителите на академичните среди не са направили реални крачки в тази посока на публикуване. В това ни уверяват резултатите от изследването на Алма Суон. Според тях, въпреки че по принцип учените се отнасят положително към ОД, те не са публикували или самоархивирали свои документи за свободно ползване. Очаква се да го направят, когато за целта университетите или финансиращите ги субекти наложат съответни политики или разпореждания. В извършено анкетно проучване 95% от респондентите заявяват, че ще предложат своите изследователски продукти за публикуване в ОД, а 80% са отговорили, че ще го правят с желание, стига университетите или предоставящите финансиране да предложат правила и норми за регулиране на публикационната дейност(3).

Особено важна предпоставка за ускоряване на процесите за мигриране към ОД могат да изиграят и да заработят в негова полза определени препоръки, документи и стратегии, предприемани на политическо ниво, от ръководства на университети и научни центрове, професионални асоциации на учени и на библиотечно-информационни специалисти и др. Те се диктуват главно от търсенето на решения за намаляване на финансовото бреме върху научните организации и библиотеките в резултат на непрекъснатото покачване на цените на научната периодика, книгите и информацията. Част от проблема е следствие от феномена на „двойно финансиране“ на науката с обществени фондове, който бе вече загатнат. Изразява се в следния казус, а може би и парадокс. От една страна, насочват се сериозни финансови потоци за скъпо струващата изследователска дейност. От друга, учените предоставят на издателите готовите резултати от своя труд за публикуване, най-често без заплащане или на символични стойности, както и авторските си права. На следващ етап университетите и изследователските организации чрез своите библиотеки набавят от комерческите издатели и дистрибуторите списанията и другите документи на прекомерно високи цени. Това създава силно напрежение на пазара за научна информация. Стигна се до първите стачки на библиотеки, дори в реномирани и с добър финансов потенциал университети и изследователски центрове. Съпротивата и недоволството се изразяват в отказ да бъде закупувана скъпо струващата и с бързо галопиращи нагоре стойности периодика в САЩ, Германия, Великобритания и др. В редица страни държавните агенции, които подкрепят с обществени средства научните изследвания, започват да преразглеждат модела на абонамент и да разбират, че субсидиите, които са предоставени на системата за публикуване, вероятно са достатъчни за поддържане на система за публикуване на свободен достъп, особено ако тя се съчетае с цялостен преход към електронно публикуване. Преминването към електронното публикуване и свободния достъп са различни въпроси, но се оказва, че много научни издания поддържат хартиена версия, чиито функции изглежда не оправдават разходите(23). Явно сегашният модел е вече с редица дефекти, несправедлив и скърцащ при променените условия. Така например през 2008 г. водещият изследователски институт „Макс Планк“, Германия, оповести, че се отказва от абонамента на около 1200 списания, издавани от Springer, тъй като цените им са неоправдано високи – повече от два пъти(24). По мнението на анализаторите на процесите: „оттеглянето продължи до намиране на решение със Springer. Съгласно сключения нов двегодишен договор, институтът отново получава достъп до всички списания на Springer, а издателството се съгласява да премахне всички тежести за изследователите му, които желаят да публикуват в някое от неговите хибридни издания. Springer

разглежда това споразумение като пробив към придобиване на повече опит с бизнес модела на ОД и очаква така да увеличи предлагането на статии от хилядите изследователи с научен престиж, свързани с дружеството. Твърди се, че в „Макс Планк“ са доволни от постигнатите договорености. За добро или за зло, подобни отдръпвания обикновено завършват по този начин“. Като огледален образ се развива нещата и с някои от най-значимите изследователски университети в САЩ. Възможен изход за излизане от породилата се криза се явява трансформирането на сегашния финансов и организационен подход по пътя към развитието и усъвършенстването на ОД. Крайната цел, колкото и да изглежда трудно постижима на сегашния етап, е да се направи така, че научните колегии и институции да променят статуквото чрез постигане на нов баланс във финансовия модел. Да се стигне постепенно до трансформация на комуникационните канали. Да се потърсят и установят по-различен тип взаимоотношения между субектите във веригата *създатели на знание и информация–издатели и производители на информационни продукти–дистрибутори на научна информация*. В случая учените и изследователските центрове ще могат да се разпореждат и да имат по-големи права върху публикациите си. Безспорно това ще доведе до сериозен икономически ефект, позитивна промяна в динамиката на развитието на научното знание и до демократизиране достъпа до информацията. Не е изключено, ако не бъде проявена далновидност, в обозримо бъдеще да се стигне и до отпадане на участници в посочената верига.

Към изобретяване на различен порядък от сега съществуващия, на който се възлагат много надежди, са насочени редица инициативи. Сред тях ще бъдат посочени някои по-актуални и диктуващи „модата“:

- *Проектът DRIVER (Digital Repository Infrastructure for European Research)* – „Инфраструктура от цифрови репозитории за европейски изследвания“ (9). Инициран е през 2008 г. от Асоциацията на европейските университети и се финансира от Европейската комисия. Целта на проекта е създаване на институционални репозитории в университетите от Европа в качеството им на част от мрежа за безплатна научна информация във всички научни направления. Към 2012 г. DRIVER осигурява информация от 5 780 000 научни публикации (статии от списания, дисертации, книги, лекции, научни доклади и др.), съхранявани в над 325 репозитории от 43 страни от Европа и други континенти. България участва само с един репозиториум – на Института по математика и информатика при БАН.

- В началото на 2007 г. *Европейският съвет за научни изследвания (European Research Council)* оповести препоръка, отнасяща се до получателите на субсидии за изследователски проекти – да представят научните си статии и свързаните с тях данни в интернет не по-късно от шест месеца след публикуването им. В съзвучие с подобни инициативи за разширяване на достъпа до научното знание и резултати 791 университета от 46 европейски държави се обединиха в потвърждение на задължението за ОД за изследователските колегии в техните институции, както и в подкрепа на други подобни мерки за достъп до изследвания, финансирани с публични средства (1, 20).

- *Дигитален план – повече Открит достъп (ОД) до научната информация (НИ) (Digital Agenda: more open access to scientific information)* от 15 юли 2011 г. (7). Посредством инициативата се търси „публична консултация“ за достъпа и запазването на дигиталната научна информация. Започва по идея на Европейската

комисия, на вицепрезидентката за *Дигиталния план (Digital Agenda)* Нейли Круз и на Комисаря за наука и иновации Меър Геогеган-Куин. Съгласно замяната европейските изследователи, инженери и предприемачи трябва да имат бърз и лесен достъп до НИ, за да бъдат равнопоставени с техните партньори по света. Модерната дигитална инфраструктура може да играе ключова роля за улесняване на достъпа до знанието и за развитие на идеята за формиране на Европейско научно пространство. Обаче доста предизвикателства съществуват и остават, като високият растеж на цените на научните публикации, нарастващият обем на научните данни и нуждата от селекция, оценка и съхранение на изследователските резултати. Откритият достъп, дефиниран като свободен достъп до научната продукция посредством интернет, може да помогне в това отношение и да търси решаването на проблемите. Достъпът до информацията и многократното използване на знанието е ключова цел на *„Дигиталния план за Европа“ (Digital Agenda for Europe)* и на *„Иновационния съюз“ (Innovation Union)*. Нейли Круз заявява по повод на инициативите на ЕС: „Резултатите от публично финансираните изследвания трябва да се разпространяват колкото е възможно по-широко като резултат на принцип. Широкото разпространение на знанието в Европейското научно пространство трябва да бъде и е ключов двигател за прогреса в науката и иновациите, и по този начин да е полезно за работата и за растежа в Европа. Нашето виждане е, че Откритият достъп до научната информация трябва да бъде такъв, че всеки от нас да се възползва колкото е възможно повече от инвестициите в науката. Да ускорява научния прогрес, също образованието, иновациите и др., чрез възможности за многократно ползване. По същата причина ние трябва да запазим научните записи за бъдещите поколения“. В документа *„Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“ (Europe 2020)* се посочва, че Европейската комисия ще подпомага ОД до резултатите от публично финансираните изследвания, както и ще има за цел да го направи основополагащ принцип за проектите, финансирани от европейските програми за научни изследвания.

- *Приемане на „мандати“ за саморхивиране в режим на Зелен път на международно, правителствено или институционално ниво.* Посредством тях се въвеждат правни и организационни процедури за ОД, за неговото превръщане в норма за публикационната дейност на учените, както и за създаване на институционални репозиториуми. Акцентира се върху предаване в електронните хранилища на научните резултати и публикацииите, финансирани чрез обществени фондове. Посредством приеманите правила редица организации въвеждат и гаранции, че именно те, а не комерческите издателски фирми ще разполагат и управляват авторските права на учените. По данни на Ст. Харнад, И. Лиден и Ф. Линден в различни точки по света са приети или са в процедури на обсъждане и утвърждаване 84 мандата (1, 3). Сред тях могат да се открият разискваните от Европейския научен съвет; Националният институт по здравеопазване, САЩ; Научният съвет във Великобритания; Немският фонд за научни изследвания; Европейската асоциация на университетите; Федерацията на дигиталните репозиториуми в Япония; Харвардския и Станфордския университет, Масачузетският технологичен институт – САЩ и др. Част от нормите и позициите, отразени в мандатите на посочените организации, са свързани с намерения за структуриране на глобални репозиториуми с разгнати мрежи със стотици участници. В случая, интерес представлява политиката на САЩ за нормативна регулация и за активизиране въвеждането на

ОД(1). След 2000 г. усилията се насочват към разработване на правна рамка, която да наложи на *Националния институт по здравеопазване (National Institute for Health – NIH)* да предоставя резултатите от изследванията си на ОД. Идеята е те да бъдат депозирани за съхранение в електронен репозиториум. Задължението да представят файлове на публикациите се отнася до потребителите на изследователски грантове (ежегодно NIH изразходва 29 млрд. долара за финансиране на проекти, резултатът от които са около 80 000 статии(24)). През 2004 г. Конгресът на САЩ приема документ, изискващ учените да „предават в електронна форма завършените научни разработки, придружени с експертна оценка в Националния институт по здравеопазване в срок до 12 месеца от момента на публикуването“. По този начин ОД получава официален статут по отношение на изследователските разработки, финансирани от правителствени фондове. Поучително и със сериозни последици за трасиране на пътя към ОД е случилото се в Харвардския университет през 2007 г. Интерес в случая предизвиква и заявената позиция на преподавателската колегия. Както се изразяват Лий ван Орсел и Катлийн Борн: „...цунамито на Открития достъп връхлетя на 12 февруари(24). В едно очаквано от малцина начинание преподавателите от Факултета по изкуства и точни науки на *Харвардския университет (Harvard's Faculty of Arts and Sciences)* гласуваха единодушно да предоставят на университета разрешение да изпраща техните научни статии в институционален депозиториум. От тях се изисква – при подписване на договор с издател, да запазват правото да архивират рецензираните си ръкописи (макар да имат възможността да се отказват от това право с писмено заявление). Около две трети от издателите вече са дали съгласието си за това. Останалите, които засега не позволяват такова архивиране, ще попаднат в трудното положение да се съгласят или да загубят произведенията на автори от Харвард. Харвард е първият университет в Съединените щати, който поема такова задължение и първият изобщо, в който тази инициатива започва от преподавателите, а не от администраторите. В това се състои и нейната значимост. Чрез нея преподавателите от Харвардския университет гласуваха за по-голям контрол върху творбите си и за правото да ги използват и споделят неограничено като обществено благо“.

Приемането на подобни мерки в полза на ОД е нелек процес. Дискусията се усложнява от обстоятелството, че много научни дружества финансират голяма част от своите доказано полезни дейности от печалбите, получени от модела на абонамент, приложен към техните публикации. Като цяло тези асоциации – макар и с идеална цел, остават убедени привърженици на традиционния бизнес план, основан на абонамент(23). Издателските къщи и дистрибуторите на научна информация също предвкусват заплахите за тяхното бъдеще. Като ответна реакция те предприемат разнообразни действия – лобистки акции, финансови въздействия, търсене на правни решения, политически натиск, отправяне на заплахи за сигурността на информационните ресурси и др. Повечето от издателите не одобряват ОД – не като технология, а като бизнес модел. Преминаването към бизнес модела на ОД означава те да загубят дохода си от абонамент и да търсят устойчиви потоци на приходи от автори, субсидии или реклама. Активната съпротива срещу законодателните изисквания за достъп до изследванията, финансирани с публични средства, е приоритет за значими комерсиални издатели на научна литература. Техните усилия за лобиране са насочени не само към учените и към професионалните сдружения, защитаващи авторските права, но и към политически институции за управление в САЩ и Европа(24).

Въпреки тяхната явна съпротива докладът на *OutSell*, фокусиран върху информационната индустрия представя данни, че в последните години 9,6% от заглавията на списанията, които рецензират статиите, и 6,1% от тези, които не вършат тази процедура, са в режим на ОД (до април 2009 г.). Михаел Лаакса и други негови колеги твърдят, че 7,7% от научните статии са представени през 2009 г. в ОД(12). По данни на „Указателя за репозиториумите на Открит достъп“ (*Directory of Open Access Repositories-Open DOAR*) инициативата за ОД набира скорост(18, 19). Към началото на 2012 г. в него са регистрирани 2167 електронни депа в глобален порядък.

Таблица 3

Регистрирани репозиториуми – по континенти към 25.П.2012 г.

Репозиториуми по континенти	Процент от регистрираните	Брой от регистрираните
Европа	46,6%	1013
Северна Америка	22,3%	483
Азия	17,4%	378
Други	13,5%	293
Общо	100%	2167

Интерес представлява динамиката на увеличаване на броя на репозиториумите през последните години. Средногодишно техният брой нараства с около 30%.

Таблица 4

Брой на репозиториумите по години към 25.02.2012 г.

Година	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Брой репозиториуми	400	600	800	1200	1600	2000	2167

По държави: в САЩ функционират 18,8% от репозиториумите; в Англия – 9,6%; в Германия – 7%; в Япония – 6% и т.н. В Швеция са създадени 46 електронни депа, в Испания – 87, в Германия – 152, в САЩ – 408, в Русия – 14, в Полша – 75, във Великобритания – 208, във Франция – 66, в Холандия – 24, в Норвегия – 44 и т.н. Много активно, по подобие на DRIVER, в Япония се изгражда мрежа от електронни депа – 136. На сходен принцип се действа в Китай – 33 репозиториума, в Индия – 53, в Бразилия – 62, в Австралия – 57, в Република Корея – 12. За страни, съизмерими по определени показатели с нас (България – 6 репозиториума), данните сочат следното: в Белгия – 29, в Гърция – 14, в Дания – 10, в Австрия – 9, в Хърватска – 5, в Сърбия – 1, в Словения – 4, в Чехия – 6, в Португалия – 41, във Финландия – 15, в Румъния – 1, в Унгария – 12, в Литва – 3, в Латвия – 3 и др.

Професия

87% от репозиториумите са институционални – към университети, библиотеки и научни институти, а 13% са към държавни, бизнес или други организации.

По отношение вида на документите, които съхраняват и предлагат, числата за броя на репозиториумите имат следното изражение (вж Табл. 5).

Таблица 5

Брой на репозиториумите в зависимост от вида на документите към 25.II.2012 г.

Вид на документите, които предоставя	Брой на репозиториумите, в зависимост от вида на документите
Статии от списания	1445
Книги	770
Доклади от конференции	753
Непубликувани издания	802
Дисертации	79
Учебни материали	339
Мултимедийни документи	508
Патенти	61
Справочници	376
Софтуер	34
Специални материали	374
Тезиси и доклади	1141

В зависимост от информацията, която съхраняват и предлагат по езици, диференциацията в цифри при репозиториумите е следната: на английски език – 1587, на испански – 223, на немски – 183, на френски – 126, на японски – 137, на португалски – 109, на китайски – 96, на италиански – 67, на норвежки – 44, на гръцки – 15, на български език – 3.

Въпреки трудностите, бариерите и съпротивата постигнатото дотук вдъхва оптимизъм за ОД(2, 4). Направени са първите стъпки. Очевиден е стремежът да се създаде по-ефективна и по-евтина глобална мрежа за комуникация в науката. Тя трябва да притежава и разпространява огромни масиви от информация. Системата трябва да трасира пътя на координационните взаимоотношения и на вътрешномрежовите връзки – по области на знанието. Наред с редица други тя ще трябва да решава и още един кардинален въпрос: да даде възможност на представителите на колегиите от изследователи, независимо в коя географска точка се намират, да заработят в интерактивен режим по целия изследователски цикъл – от обмена на идеи, методики, инструментариум, данни, информация, до създаването на крайния резултат и знание. Пример в подобен контекст може да бъде илюстриран с електронната енциклопедия Wikipedia, въпреки несъвършенствата, които притежава. „Тя е възприела модел, при който (от нейното основаване през 2001 г. досега) повече от 82 000 автори от различни точки по света са участвали в развитието

й. В резултат, на което в нея са публикувани 17 млн. статии на 270 езика. Около 400 млн. души месечно са ползвателите й. Енциклопедиите са специален вид научна продукция. Wikipedia може да бъде определена като специфичен случай. Въпреки това в случая е показателно как едно важно нещо може да бъде постигнато и развивано, използвайки откритостта и включеността на критични групи от участници“ (13, 14, 25). Идеята придобива популярност с термина „социална продуктивност“ (позната при геймърите – „да играем заедно и да решим общо проблема“ (13). Нещо, което ще промени научния свят и философията за правене на наука. Измененията ще засегнат и разтърсат не само учените и библиотечно-информационните специалисти. Те ще повлияят върху всички играчи на арената на науката и участници в нейната комуникационна верига – автори, издатели, дистрибутори на информация и литература, книжарници, рекламни агенции, създатели на бази данни, както и управителни органи и комисии, свързани със знанието и информацията. Нещата тепърва предстоят. Колкото и да ни се иска, все още е рано да твърдим, че лесно ще бъдат трансформирани и подменени каналите за комуникация в науката. Традициите и консерватизмът, дори конфликтите имат и своите предимства. Важно е в следващите години да бъде намерен балансът.

Заклучение

В следващите години научните колегии ще трябва да решават как да ще сглобят пъзела, така че той да им помогне за съхранят ценното и да се отправят към нови откривателства в своите пориви да разберат и да променят света. Един от неговите елементи е Откритият достъп. Изследователите все повече ще трябва да се учат сами да управляват информационните потоци, което ще им помогне по-лесно да сбъдват своите мечти. Така ще успяват да намират повече съмишленици в обществото на знанието. В този смисъл бих си позволил да използвам думите на Стефан Харнад, споделени в неговата публикация „Пробуждането на „спящия гигант“. Университетски мандати за Открит достъп“: „Университетите – това са наистина „спящи гиганти“ по отношение на ОД(3). Те са все още доста забавени, за да реализират ефективно ОД, или да направят нещо за това. За разлика от студентите и младите преподаватели университетите не са се развивали във века на онлайн информацията – за тях потенциалът на онлайн не е така естествен и достъпен, както за младото поколение. Стремейки се да бъдат чути, студентите и младите преподаватели могат да убедят университетите в необходимостта от ОД, да помогнат да се осъзнае неговото преимущество и да разкажат какво именно трябва да са направи“.

Литература

1. Линден, И., Линден, Ф. Открытый доступ : „зеленый путь“ и „золотой путь“. – В: *Науч. и техн. библ.*, 2009, № 7, с. 30–43.
2. Хагерлид, Я. Програма Open Access.se – шведский опыт координации поддержки программ Открытого доступа. – В: *Науч. и техн. библ.*, 2009, № 8, с. 24–32.
3. Харнад, Ш. Пробуждение „спящего гиганта“. Университетские мандаты на Открытый доступ. – В: *Науч. и техн. библ.*, 2009, № 10, с. 62–72.
4. Шрайберг, Я. Состояние открытого доступа на библиотечно-информационном пространстве России и СНГ. – В: *Науч. и техн. библ.*, 2009, № 11, с. 29–38.
5. Bailey, C. What is Open Access. – In: *Key Strategic, Technical and Economic Aspects.* – Oxford, Chandos Publishing, 2006, p. 13–27.
6. BioMed Central. <<http://www.biomedcentral.com/about/>; 16.02.2012>

7. **Digital Agenda** : more open access to scientific information [Електронен ресурс]. – In: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/890> ; 17.02.2012>
8. **DOAJ**. Directory of Open Access Journals. <<http://www.doaj.org> ; 15.02.2012>
9. **DRIVER** (Digital Repository Infrastructure for European Research). <<http://www.driver-community.eu> ; 16.02.2012>
10. **Harnad, S.**, Brody, T. Comparing the Impact of Open Access (OA) vs. Non-OA Articles in the Same Journals [Електронен ресурс]. – In: *D-Lib Magazine*, № 10, p. 17–22. <<http://www.eprints.ecs.soton.ac.uk> ; 16.0.82011>
11. **Harnad, S.** Self-Archiving Initiative [Електронен ресурс]. – In: *Nature*, 2001, Vol. 410, p. 1024–1025. <<http://www.cogprints.org/1640> ; 22.08.2010>
12. **Laakso, Mikael**, Welling, Patrik, Bukvova, Helena et al. The Development of Open Access Journal Publishing from 1993 to 2009. [Електронен ресурс]. – In: *PLoS ONE*, 2011, Vol. 6 (6). <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3113847> ; 01.03.2012>
13. **Lewis, D.** From Stacks to the Web : the Transformation of Academic Library Collecting [Електронен ресурс]. – In: <<http://infodocket.com/2012/01/12/from-stacks-to-the-web-the-transformation-of-academic-library-collecting-preprint> ; 25.02.2012>
14. **Lewis, D.** The Inevitability of Open Access [Електронен ресурс]. – In: *College & Research Libraries preprint*, anticipated publication date July 2012. <<http://crl.acrl.org/content/early/2011/09/21/crl-299.full.pdf+html> ; 01. 10. 2012>
15. **Morrison, H.**, Szczepanski, J. Collecting for the world [Електронен ресурс]. – In: *OA Librarian*. Open access resources by and for librarians, 10 Dec. 2005. <<http://oalibrarian.blogspot.com/2005/12/jan-szczepanski-collecting-for-world.html> ; 15. 02. 2012>
16. **Open Access** to the Scientific Literature [Електронен ресурс]. A Summary of the Issues. – In: *LSU Health Sciences Center, Shreveport. Medical Library*. <<http://lib-sh.lsuhscc.edu/openaccess.html> ; 10.08.2011>
17. **OpenAIRE**. Open Access Infrastructure Research for Europe. <www.openaire.eu ; 27.02.2012>
18. **OpenDOAR**. The Directory of Open Access Repositories. <<http://opendoar.org/find.php> ; 24.02.2012>
19. **OpenDOAR**. The Directory of Open Access Repositories. <<http://www.opendoar.org/onechart.php?> ; 20.02.2012>
20. **Petition** for guaranteed public access to publicly-funded research results. <<http://www.ec-petition.eu/> ; 20.02.2012>
21. **PLoS**. Public Library of Sciences. <<http://www.plos.org/publications/journals> ; 16.02.2012>
22. **SHERPA**. [Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access]. <<http://www.sherpa.ac.uk/> ; 17.02.2012>
23. **Swan, A.** Open Access. Overview of Scholarly Communication. – In: *Key Strategic, Technical and Economic Aspects*. – Oxford, Chandos Publishing, 2006, p. 3–13.
24. **Van Orsdel, L.**, Born, K. Periodicals Price Survey 2008. Embracing Openness. Global initiatives and startling successes hint at the profound implications of open access on journal publishing. – In: *Library Journal*, 2008, № 4, p. 10–15.
25. **Wikipedia** : About [Електронен ресурс]. – In: *Wikipedia*. The free encyclopedia. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:About> ; 10.03.2012>

117 СА БИБЛИОТЕКИТЕ ВЪВ ВРАЧАНСКА ОБЛАСТ

Антоанета Георгиева

На 23.ІІ.2012 г. в общата читалня на Регионална библиотека „Христо Ботев“ се проведе ежегодното годишно отчетно съвещание с щатните библиотекари от обществените библиотеки на област Враца за отчитане дейността през 2011 г.

В съвещанието взеха участие Цветелина Теофилова – заместник-областен управител, която прочете поздравителен адрес към библиотечните специалисти от областния управител Пепа Владимирова. Ели Попова – директор на Изпълнителното бюро на Българската библиотечно-информационна асоциация, представи темата „Работа с местни власти. Застъпничество“.

След представянето на отчета за дейността на библиотеките от област Враца през 2011 г. от Антоанета Георгиева, участниците имаха възможността да се запознаят и с презентацията на Калина Тодорова от отдел „Краезнание“ – „Библиотеката и медиите. Из опита на Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца“.

В срещата взеха участие 65 библиотекари от областта. Те отчетоха своите постижения.

На територията на Врачанска област през 2011 г. са работили: Регионална библиотека „Христо Ботев“, 102 читалищни библиотеки, 10 училищни библиотеки, 2 вузовски и 2 специални – общо 117 обществени библиотеки.

Количествените показатели за измерване дейностите на всички библиотеки през изминалата година са следните:

- библиотечен фонд – 1 599 887;
- набавени БД – 15 634;
- читатели – 26 306;
- заети БД – 502 590;
- посещения – 336 833;
- абонамент – 432 периодични издания;
- културни дейности – 2114 прояви.

Нараснал е библиотечният фонд на обществените библиотеки. Новопостъпилите библиотечни документи обаче са с 3240 по-малко в сравнение с 2010 г. Регионална библиотека „Христо Ботев“, 28 читалищни библиотеки и 1 училищна са закупили по различни проекти 4280 библиотечни документа; като най-много са в Община Враца – 10 читалищни библиотеки са закупили 957 тома. През 2011 г. 28 читалища са получили допълваща субсидия от Министерство на културата по разработени от тях проекти.

Добрата новина е, че са се увеличили с 820 читателите, а посещенията – с 28 000. Навлизането на новите технологии и интернет привличат все повече читатели. Целевите библиотеки по програма „Глоб@лни библиотеки – България“ вече са 43 във Врачанска област. Със своите интернет-центрове те имат значителен принос за увеличаване броя на читателите и посещенията. И ако през 2010 г. най-същественото беше ИКТ оборудването, което получиха читалищните библиотеки, то през 2011 г. акцентът се постави върху обучителния компонент на програмата. В Обучителния център на Регионална библиотека „Христо Ботев“ 101 библиотечни специалисти

са придобили нови знания, запознали са се с добри практики по четирите направления: Информационни и комуникационни технологии, Организация и управление на съвременната библиотека, Услуги в модерната библиотека и Общуване и работа с потребители.

Освен това Регионалната библиотека, съвместно с ББИА и с Асоциация „Съвременни читалища“, обучават по Програма „Аз мога повече“ на ОП „Развитие на човешките ресурси“ 12 библиотекари със средно образование за придобиване на специалност „Библиотекар“ от общините Враца и Мездра.

В областта работят 19 библиотеки с програмен продукт „Автоматизирана библиотека“ на фирма РС-ТМ. Библиотечният софтуер им помага при обработката на фонда и ги улеснява при обслужването на читателите.

За популяризиране на своята дейност и за отбелязване на актуални годишнини, чествания и събития от местния и националния културен календар в библиотеките от Врачанска област са организирани богати и запомнящи се инициативи.

Кръгла маса „Памет и паметници“

На 8 март т.г. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се проведе кръгла маса „Памет и паметници“. Тя бе организирана от Обществото „Достоевски“, Националния литературен музей, Института за литература към БАН и НБКМ.

Събитието бе открито от директора на Националната библиотека, проф. дфн Боряна Христова. Председателят на Общество „Достоевски“, Емил Димитров, приветства участниците. Анета Дончева зам.-директор на Националната библиотека, представи документацията по изграждането на паметника на Достоевски в Добрич. Тя даде за пример как при такава обществена и културна инициатива се процедира по административен път. Беше представен и документален филм, посветен на паметника. Проф. Стефано Алое, изпълнителен секретар на International Dostoevsky Society, анализира културната необходимост от изграждането на паметници. Последва вдъхновено изказване на Валентин Калинов, студент по философия в СУ „Св. Климент Охридски“.

Активно участие взеха също доц. д-р Вихрен Чернокожев, проф. Николай Арезов и проф. Христо Маноларкиев от Института за литература към БАН, проф. дфн Валентин Канавров от ЮЗУ „Неофит Рилски“, проф. Мина Димитрова, член на управителния съвет на Общество „Достоевски“, Катя Кузмова-Зографова и Румяна Пенчева от Националния литературен музей.

ОФИЦИАЛНИ ТУРСКИ ДОКУМЕНТИ ЗА МЕСТОНАХОЖДЕНИЕТО НА РЪКОВОДИТЕЛИТЕ НА ИЛИНДЕНСКО- ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ

Стоянка Кендерова

Благодарение на осъществения през 1993 г. първи официален обмен на микрофилми на османотурски документи между ГУА при МС (днес Държавна агенция „Архиви“) и Османския архив в Истанбул в Националната ни библиотека постъпиха ценни за нашата история извори. Наред с регистри за етно-демографските процеси на Балканите, данъчни регистри¹, оплаквателни книги и единични документи, които отразяват важни събития от политическата ни история през XIX в., бяха издирени и материали, разкриващи моменти от подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание. Общо 303 документа от тях, обхващащи периода от 30 април 1902 до 10 септември 1903 г., станаха достояние на научната общност в аотиран вид в юбилейния том, подготвен и издаден от ГУА през 2003 г.²

Една част от тези документи отразява политическата ситуация в Македония и Тракия непосредствено преди избухването на въстанието³. В тях се съдържа информация за сражения между въстанически чети и турската войска, за набиране на средства и муниции за въстаниците, за положението в отделни села и други въпроси. В по-голямата си част това са преписи на разшифровани телеграми или специални доклади, изпратени от местата, в които са ставали събитията, до Управлението на турската армия. От документите става ясно, че за много от подготвяните акции турската власт получава информация от свои осведомители по места, т.нар. „мухбири“⁴. Към тях се добавят и докладите на

¹ Вж **Радумев**, Е., Ковачев, Р. Опис на регистри от Истанбулския архив на Генералната дирекция на Държавните архиви на Република Турция. София, 1996.

² **Кендерова**, Ст., Добрева, М. Документи за историята на Илинденско-Преображенското въстание, съхранявани в Истанбулския османски архив на Генералната дирекция на държавните архиви на Република Турция. – В: *Известия на Държавните архиви*, 2003, т. 85–86, с. 276–385.

³ За пръв път в нашата историография документи на османотурски език за Илинденско-Преображенското въстание в превод на български език са обнародвани от Панчо Дорев. Вж **Дорев**, П. Народните борби в Македония. Българщината в Битолско (според документи от турските държавни архиви). – В: *Македонски преглед*, София, 1936, № 3–4, с. 1–18; **Костурско** в Македонската революция. официални документи из тайните турски архиви на Великото везирство на Хилми паша. събрани и преведени от П. Дорев с предг. на Хр. Силянов. София, 1937; **Документи** за българската история. Т. 4. Документи из турските държавни архиви (1863–1909). състав. П. Дорев. София, 1942.

⁴ Думата „мухбир“ е от арабски произход и означава „лице, което предава, донася, осведомява; осведомител; доносник“. Включените в този опис документи ясно доказват, че в случая става въпрос за хора, които са предоставяли на османската власт информация, свързана с дейността на въстаниците и на българската войска. Вж **Кендерова**, Ст., Добрева, М., цит. съч., с. 284. Същевременно „мухбир“ е и означение за служебно лице – немосюлманин, което се явява посредник между християнското население и османската власт. Вж **Андреев**, Ст., Тонев, В. Османотурски печати от Североизточна България. – В: *Известия на Народния музей – Варна*, 1974, кн. 10 (25), с. 231–250. Думата придоби особено значение във връзка с шифрованата телеграма по повод залавянето на Васил Левски, в която като такъв е окачествен поп Кръстю. За превод на тази телеграма вж **Михайлова-Мръвкар**ова, М. Поп Кръстю и шифрованата телеграма до Търново. – В: *Векове*, 1973, 3, с. 70–74.

Турското комисарство в България, което използва и материали, почерпени от българската преса.

Ще обърнем внимание на преписка от няколко документа⁵, която включва ПИСМО (л. 1) на главнокомандващия (*сераскер*) султанската армия Мехмед Риза паша от 18 *ребюл евел* 1321 г. (14 юни 1903 г.), изпратено от Канцеларията по кореспонденция към Главната военна квартира, и две ПРИЛОЖЕНИЯ. Първото приложение представлява КОПИЕ на преписка от 23 *маъйс* 1319 г. (5 юни 1903 г.), получена от помощник-главния секретар по турската кореспонденция към Османското комисарство в България (л. 2). Второто приложение е СПИСЪК с имената на български офицери и други четнически водачи, които от началото на 1318 г. (1902 г.) са преминали на територията на османската държава (в документа – „султанските вилаети“). Този списък, представен в табличен вид и съставен около месец и половина преди началото на въстанието (вж *Приложението*), показва до каква степен турското военно командване е в течение на въстаническите действия и познава имената на техните водачи⁶.

Към цялата тази документация са прибавени и извадени от българските вестници 7 снимки на 9 души, за да може да бъдат разпознати при преследването им. Това са: Данчо Т. Джангалозов, *мюлязим-и сани* (втори *мюлязим*, подпоручик) Милев (изписан като Миллев), *мюлязим* (поручик) Софроний Стоянов, *мюлязим* Тома Давидов, *мюлязим* Борис Сугарев, *тончу чавуш* (артилерийски *чавуш*⁷) Гено Димитров и обща снимка на Дончо войвода, Екатерина [Арнаудова] и Дядото.

В писмото на Мехмед Риза паша се резюмира съдържанието на преписката на помощник-главния секретар по турската кореспонденция към Османското комисарство в България и се посочва, че копие от нея, както и списъкът с имената на българските бунтовници, а също и седемте снимки, размножени в по 3 екземпляра, се изпращат до командването на Втора и Трета армия, както и до Високата порта (Министър-председателството). Интересно е да отбележим акцентите, на които се обръща внимание в тази документация:

На първо място се съобщава, че Списъкът включва имената на българските офицери и други ръководители на бунтовническа дейност, които от началото на 1318 (1902) г. до настоящия момент са извършвали нападения по Разделителната линия⁸ от околностите на Кюстендил и Дупница. Според направените разследвания те са подготвяни и въоръжавани в България. Установено е, че главатарите на чети, които са минали през посочения район, са 45 души (толкова е броят на лицата, включени в Списъка). Четите, действащи на територията на султанските вилаети, се състоят най-малко от по 15–20 души. От отразените в Списъка водачи на бунтовническа дейност 23-ма са запасни офицери.

⁵ Кендерова, Ст., Добрева, М., цит. съч., № 58. Сигнатура на документите – Османски архив в Истанбул, Y.Mtv 246/12.

⁶ За първи превод на този списък вж Кендерова, Ст. За „Българският Левски“ и други ръководители на Илинденско-Преображенското въстание. – В: *Приятел* на науката. сб. в чест на проф. дфн Тодор Балкански, посветен на неговата 65-годишнина. Велико Търново, 2009, с. 174–180. Публикацията обаче не включва факсимиле от документа. Помощ при идентифицирането на лицата от този списък ми оказа колегата доц. д-р Милкана Бошнакова, за което ѝ благодаря.

⁷ Чавуш – нисш офицерски чин от султанската гвардия, понякога натоварен с изпълнението на специални поръчки.

⁸ В документите е използван изразът „*хатт-и имтийаз*“, който буквално се превежда като „отличителна линия“. Според Ф. Девеллиоглу това е границата между Османската държава и княжества като Сърбия и Румъния през XIX в. Значението на думата „*имтийаз*“ според речника на Ценкер позволява изразът да бъде преведен и като „отделителна“, „разделителна линия“. Вж Devellioğlu, F. Eski ve Yeni Harflerle Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. 11. Baskı. Ankara, 1993, p. 342; Zenker, J. Th. Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch. Olms, 1967, p. 95.

۴۸	رويسای شقبادره دښو جانفولوزوف	د قوم غوتمه، نيسن چرغون پرف جرسيد د قومو لودو معاذم ده تفت اولشر
۴۹	آلكسو	د قوم اليوم افسه د اجري شقاوت ټيكنه در
۵۰	بوركي دلف	قوتنه نك ان لرم اعفاسنه د موطه د قوم سرونه د بانيشه د قريش تفت اولشر
۵۱	آندره سويوف	اليوم افسه د اجري شقاوت ټيكني سولنگه در
۵۲	طرحو فرسوف	
۵۳	مير جانفون	تفت ايلشر
۵۴	بيبال	
۵۵	استابه نيوف	اليوم افسه د ټيكني سولنگه در
۵۶	مرايم يار تايغ	
۵۷	د د د قومو زولا	
۵۸	داسر بلوانه	د قوم تفت ايلشكي سولنگه در
۵۹	ايوانه يا ساليه	د قوم بريد اولر د قومو ټيكني سولنگه در
۶۰	بوروف	د قوم تفت اولر د قومو افسه د تفت در
۶۱	اطاسوف	
۶۲	بانوف	د قوم حقه د مكي معاد ماسوف در
۶۳	تره قاسا يوف	د قوم افسه د افسه د قومو سولنگه در
۶۴	ريز داطاسوف	د قوم افسه ايلشر
۶۵	آسره هاجي داسه تفت	د قوم افسه د افسه د قومو سولنگه در

Копие от Списъка с имената на българските въстаници

Опитахме се да идентифицираме техните имена. На пръв поглед изглежда, че това са лица, отбелязани в Списъка от № 1 до № 23. Между тях обаче Петре Милев (№ 8) и Стоян Бъчваров (№ 9) не са военни⁹. Ако изключим Гоце Делчев (№ 30), учил във Военното училище в София през 1894 г.¹⁰, но за когото е отбелязано, че е убит, остават Христо Чернопеев (№ 24), служил в българската армия до 1899 г.¹¹, и фелдфебел Серафим Парталев (№ 36)¹². По този начин 23-мата военнослужещи-водачи на бунтовническа дейност са следните лица¹³:

1. Генерал-майор Иван Стефанов Цончев (№ 1 в Списъка).

⁹ За тях вж **Николов, Б. Й.** Вътрешна Македоно-Одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893–1934). Биограф.-библиогр. справочник. София, 2001, с. 103, 23.

¹⁰ **Пак там**, с. 44.

¹¹ **Пак там**, с. 187.

¹² **Пак там**, с. 124. За проявена храброст по време на Балканската война е произведен в чин подпоручик.

¹³ Сравнението и съпоставката с имената е направено по изследването: **Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г.** Военна подготовка и провеждане. ред. Л. Панайотов и др. София, 1992, с. 375–379 (Приложение 2. Списък на офицерите от българската армия, взели участие в подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание на територията на Македония и Одринско).

2. Полковник Анастас Янков Янков (№ 2).
3. Подполковник Стефан Николов Николов (№ 3).
4. Поручик Тома Костов Давидов (№ 4).
5. Мичман Първи разряд Тодор Христов Саев (№ 5).
6. Поручик Софрони Станчев Стоянов (№ 6).
7. Подпоручик Борис Илиев Сугарев (№ 7).
8. Любомир Димитров Стоянчев (№ 10).
9. Капитан Александър Николов Протогеров (№ 11).
10. Подпоручик Илия Петров Балтов (№ 12).
11. Подпоручик Борис Стрезов Стрезов (№ 13).
12. Поручик Борис Петров Сарафов (№ 14).
13. Поручик Йордан Стоянов Трифонов (№ 15).
14. Поручик Владимир (или Владислав)¹⁴ Михайлов Ковачев (№ 16).
15. Поручик Димитър Атанасов Атанасов (Думбалаков) или поручик Сотир Вълков Атанасов (№ 17).
16. Поручик Христо Саракинов (№ 18).
17. Поручик Петър Георгиев Дървингов (№ 19).
18. Подпоручик Константин Кондов Кондов (№ 20).
19. Поручик Димитър Великов Стойков (вер. № 22).
20. Подпоручик Димитър Зографов Зографов (вер. № 21).
21. Подпоручик Христо Трайчев Танушев (№ 23).
22. Христо Чернопеев (№ 24).
23. Серафим Парталев (№ 36).

Специално внимание в преписката е отделено на Гоце Делчев (№ 30), убит до момента на съставянето на Списъка и смятан за най-важният между офицерите-главатори на бунтовниците¹⁵. Посочено е също, че той е бил член на Вътрешния комитет и многократно е обикалял султанските *вилаети*, облечен с различни дрехи, като по този начин е изпълнявал много злосторна за Комитета дейност. Най-вероятно по тази причина бунтовниците и техните водачи са го наричали „*Булгар Левски*“ (Българският Левски), а убийството му се възприема, от тяхна страна, като голяма загуба.

Думите и изразите, които се използват в турските документи и изразяват презрителното отношение спрямо българските въстаници и техните действия, не бива да ни изненадват и учудват. Те са наричани „*ешкия*“ (мн. ч. на арабската дума „*шаки*“ – разбойници, размирници, бандити). Често пъти са охарактеризирани като „лоши хора“, „злодеи“, „негодяи“, „долни, безчестни хора“, които предизвикват единствено „бъркотия, смут, бунт“ („*фесад*“).

Предложеният в настоящата разработка Списък с имената на 45 души – войводи и ръководители на въстаническата дейност в Македония, както и останалите документи, публикувани по повод 100-годишнината от избухването на Илинденско-Преображенското въстание, ясно показват голямата осведоменост на турското разузнаване по отношение на всичко, свързано с подготовката и провеждането му. Това се отнася както за действията на легалните освободителни организации в България, каквато е Върховният Македоно-Одрински Комитет (ВМОК), така и за нелегалната Вътрешна Македоно-Одринска Революционна Организация (ВМОРО),

¹⁴ Най-вероятно става въпрос за Владислав Ковачев. През 1895 г. той завършва Военното училище в София, а през 1910 г. – право в Брюксел. През 1899–1901 г. е секретар на ВМОК, а от 1902 г. – войвода в Малешевско и Кратовско. Вж. **Николов, Б. Й.**, цит. съч., с. 79.

¹⁵ Вж. **Турски** документи за убийството на Гоце Делчев. превод, редакция и коментар Ал. Стояновски. Скопје, 1992.

М и н а л о

организатор на въстанието в двете, останали под османско владичество по силата на Берлинския конгрес, български области.

ПРИЛОЖЕНИЕ ПРЕПИС НА СПИСЪК,
който разкрива бунтовническите главатари и българските офицери,
които, след като са били организирани само в градовете София, Кюстендил и
Дупница, от началото на [1]318 [1902] година са преминали в султанските *вилаети*,
при което част от тях са били убити, друга част – ранени, а трета част днес се
занимават с бунтовничество

№ по ред	ИМЕНА	СЪБИТИЯ
1	Запасен генерал Цончев	Втори главатар на Комитета Михайловски; завръща се, след като е бил ранен; днес се намира в София.
2	Запасен <i>миралай</i> ¹⁶ Янков	В края на миналата година споменатият се завръща в България през Гърция; днес се намира в София.
3	“ <i>Каймакам</i> ¹⁷ Николов	Според един разказ споменатият е минал [отсам], а според друг разказ е зает със съставянето на чета на Разделителната линия и с подбуждателство.
4	“ <i>Мюлязим</i> ¹⁸ Давидов	Втори главатар на Комитета Сарафов; споменатият е убит в сражението в околностите на Охрид.
5	“ Морски <i>мюлязим</i> Тодор Сайев	Убит в сражението в село Цапарево, спадащо към околия Петрич.
6	“ <i>Мюлязим</i> Софрони (в документа – Софрани) Траянов	Убит в сражението, станало на 15 нисан [1]319 година в село Габрово.
7	“ “ Борис Сугарев	Убит в споменатото сражение.
8	“ “ Петре Миллев	[неясно]
9	“ “ Стоян Бъчваров (в документа – Бачваров)	Убит при събитията в село Карбинци.
10	“ “ Стоянчев Любомир	Убит.
11	“ <i>Юзбашъ</i> Протогеров	Ранен при сражението, станало в село Габрово; върнал се.
12	“ <i>Мюлязим</i> Илия Балтов	Ранен при споменатото сражение; върнал се.
13	“ <i>Мюлязим</i> Стрезов	“ “ “
14	“ Борис Сарафов	Известен главатар на Комитет; разказите за местонахождението на споменатия са различни.

¹⁶ Миралай (алайбей) – полковник.

¹⁷ Каймакам – подполковник; околийски началник.

¹⁸ Юзбашъ – капитан.

15	“ Юзбашъ Йордан Стоянов	Споменатият днес се намира във вътрешността; участвал в сражението, [станало] на 13-ти от настоящия месец в село Влахи, спадащо към Мелник.
16	“ Мюлязим Владимир Ковачев	Говори се, че и днес е във вътрешността.
17	“ “ Атанасов	От това, което пише във вестниците, [се разбира], че и днес е във вътрешността и се занимава с бунтовническа дейност.
18	“ “ Саракинов	“ “ “ “
19	“ “ Дървингов (в документа – Дървинков)	Споменатият се е върнал; говори се, че днес е във вътрешността на България.
20	“ “ Кондов	“ “ “ “ “
21	“ “ Зографски	“ “ “ “ “
22	“ Юзбашъ Стойчев	“ “ “ “ “
23	“ Мюлязим Танушев	Споменатият е участвал заедно с четата на юзбашъ Стоянов в сражението, [станало] на споменатата дата; [днес е] във вътрешността.
24	Чернопеев, един от главатарите на бунтовниците	Отвялякал американската монахиня с чета ¹⁹ ; споменатият днес е във вътрешността и се занимава с бунтовническа дейност.
25	“ “ Андон Стоянов	Бивш секретар на Комитета; споменатият е убит в сражението, [станало] в местността, наречена връх Готен.
26	“ “ Дончо Войвода	Споменатият днес е във вътрешността и се занимава с бунтовническа дейност.
27	“ “ [Никола] Лефтеров	Споменатият днес е във вътрешността и се намира предимно с четата на Чернопеев.
28	Данчо Джангозов, един от главатарите на бунтовниците	Споменатият е убит в сражението с четата на Чернопеев на връх Готен.
29	“ “ Алексо [Стефанов]	Споменатият днес е във вътрешността; занимава се с бунтовническа дейност.
30	“ “ Йорги Делчев	Един от най-важните членове на Комитета; споменатият е убит в село Баница“, [спадащо към] Сироз.
31	“ “ Андон Стойчев	Говори се, че днес се занимава с бунтовническа дейност във вътрешността.

¹⁹ Има се в предвид участието му в аферата „Мис Стоун“. Повече за нея вж **Илинденско-Преображенското** въстание от 1903 г., цит. съч.

М и н а л о

32	“ “ Трайче Христов	“ “ “
33	“ “ Мирче Ацев (в документа – Ацов)	Убит.
34	“ “ Михал	“
35	“ “ Стамат Неделчев (в документа – Неделчов)	Говори се, че днес е във вътрешността.
36	“ “ Серафим Парталев	“ “ “
37	“ “ Дедо Кондола	“ “ “
38	“ Васе Пехливан ²⁰	Говори се, че споменатият е убит.
39	“ Иван Пашалия	Споменатият е бил ранен; върнал се е; говори се, че отново е минал.
40	“ “ Попов	Има сведения, че споменатият е убит.
41	“ “ Атанасов	“ “ “ “
42	“ “ Янов	Липсват точни сведения за споменатия.
43	“ “ Петре Касапчето	Говори се, че споменатият е във вътрешността.
44	“ “ Ризо Атанасов	Споменатият е бил убит.
45	“ “ Асен Хаджи Василев	Говори се, че споменатият е вътре.

²⁰ За него вж **Николов**, Б. ВМОРО. Псевдоними и шифри. 1893–1934. – София, 1999, с. 21, № 246.

ПЪРВАТА Е-КНИГА НА НБКМ

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ подготви първата си е-книга – монографията „Иван Милев“ от известната изкуствоведка **Евдокия Петева-Филова**.

Текстът се печата по единственото издание от 1940 г., което излиза като премия на година I на списанието за българска историческа култура „Родина“. Редактори са проф. д-р Богдан Филев и проф. д-р Борис Йоцов (от год. II, кн. 2), издател – Книгоиздателство „Казанлъшка долина“ (от год. II, кн. 3). Списанието излиза 3 години: год. I (септември 1939–юни 1939), год. II (септември 1939–юни 1940) и год. III (октомври 1940–юни 1941), в 4 книги годишно и 1 премия.

Преизданието стана възможно след като г-жа Светла Хантова и г-жа Неда Петева, племеннички на Евдокия Петева-Филова, предоставиха авторските права на НБКМ. Е-изданието е обогатено с биографична бележка за авторката от г-жа Светла Хантова, която предостави и ценни снимки на Евдокия Петева и съпруга ѝ проф. Богдан Филев.

Всеки, който желае да прочете монографията за известния български художник Иван Милев (1897–1927), може да го направи чрез **БГкнига**.

ЕВДОКИЯ ПЕТЕВА-ФИЛОВА

Биографична бележка

Светла Хантова

Д-р Евдокия Петева-Филова е високо ерудирана личност, изтъкнат български етнограф и изкуствовед.

Родена е на 21 март 1901 г. в град Шумен. Баща ѝ, полковник Васил Петев, взема активно участие в Сръбско-българската, Балканската и Междусъюзническата война, награждаван е с ордени. Бил е адютант на цар Фердинанд, известно време ръководи Военното училище в София. Майка ѝ, Неда Папазова, произхожда от заможната казанлъшка фамилия Папазови – производители и търговци на розово масло.

Евдокия Петева завършва с отличие Първа девическа гимназия в София, след което заминава за град Вюрцбург, Германия, за да следва история на изкуството и философия. Завършва висшето си образование през 1924 г. и защитава докторат. След завръщането си от Германия работи като уредник в Етнографския музей в София. Занимава се с научна работа – авторка е на ценни и оригинални статии и изследвания в областта на българската етнография, на студии, посветени на бл-

гарските народни песни, накити, на керамичното и текстилното изкуство. От това време са трудовете ѝ върху българското народно изкуство: „Български народни шевици“, „Български народни колани“, „Метални съдове“ и много други. През 1940 г. излиза нейната прекрасна и много ценна монография за големия художник Иван Милев. Богато илюстрирана, книгата намери едва сега своя нов издател! Монографията „Иван Милев“ не само има своята стойност като първа за творчеството на художника, но и днес тя е ценна и поради факта, че доста от репродуцираните картини в нея са в неизвестност.

През 1941 г. Евдокия Петева-Филова става член на Клуба на българските писателки.

През 1932 г. Евдокия Петева-Филова се омъжва за проф. Богдан Филев – един от най-изявените ни учени археолози. Неговите трудове и сега се цитират в престижните научни изследвания по цял свят. Проф. Филев е бил председател на БАН, министър на народното просвещение, на външните работи, министър-председател през периода 1940–1943 г. Неговата кратка политическа кариера му струва живота след 9 септември 1944 г. Той е осъден на смърт чрез разстрел от т.нар. „народен съд“. Присъдата е изпълнена на 1 февруари 1945 г. За десетилетия напред богатото му научно творчество е табу в България. Присъдата е отменена през 1996 г.

След екзекуцията на съпруга ѝ за Евдокия Петева-Филова започват тежките години на изселническия живот. Обречена на безкрайна самота, далеч от близки хора, далеч от своята среда, тя обикаля от град на град – Дулово в Добруджа, Русе, Ловеч... Без никакви средства някогашната съпруга на министър-председател живее при нечовешки условия. Забранено ѝ е да пише и да получава писма от близките си, които я мислят за умряла. Но през цялото това време Евдокия Петева-Филова успява да запази своята гордост и невероятно силен и борбен дух.

От 1957 г. до края на дните си тя е въдворена в град Самоков. Живее в една стая в стара къща на ул. „Софроний Врачански“ № 5. Всяка сутрин трябва да ходи в милицията, за да се разписва. Издържа се като дава уроци по немски и френски език. В Самоков Евдокия Петева-Филова започва да работи над монография за изтъкнатия възрожденски художник иконописец от Самоковската школа Никола Образописов. В продължение на десет години тя проучва изключително задълбочено изкуството и личността на живописеца. Заедно с фотографа-художник Ники Палатовски обикаля черкви и манастири, за да търси и заснеме негови икони и стенописи. Свързва се и с внучката на Образописов – литераторката Александра Образописова, от която черпи ценни сведения. За съжаление Евдокия Петева-Филова не можа да види тази своя, последна творба, защото тя излезе чак през 1994 г. – 21 години след написването ѝ... Отпечатана бе със съдействието на проф. Илчо Димитров.

Евдокия Петева-Филова умира на 5 март 1973 г.

И двете нейни монографии са изключително полезни и ценни за изкуствоведи, художници, етнографи, студенти от Художествената академия. А също и за читателите, които искат да обогатят познанията си за големите български живописци Никола Образописов и Иван Милев.

В съвсем младите си години, опиянен от багри, орнамент и оригинални стилизации, увлечен от младежка любов към далечното, екзотичното, Милев нямаше никаква възможност да се вдълбочи и съзнае нуждата от по-солидни формални художествени занимания. Милев е преди всичко поет и певец, а после художник. Изкуството за него е светлина, в която неговата вдъхновена, родена в полите на Балкана душа се мъчи да прозрее.

Обр. 6 – Обручение

Той чувстваше това изкуство ту като утеха, ту като неутолима жажда и тъга по нещо непостижимо и далечно, ту като радост и мъка, ту като мечта, ту като действителност. Милев умря сред един хаос от художествени образи и идеи, сред които не можеше да се ориентира. Той умря тъкмо когато у него настъпваше период на улегналост, на кристализиране. Той бе едва преодолял първите мъчнотии, едва бе набелязал линията на своя творчески път, когато трябваше да си отиде и да отнесе със себе си своя фантастичен свят. Настроението в последните дни на живота му показва колко всъщност Милев малко ценеше онова, което беше вече дал. Всичко е още дребно, ненужно. Той гледа на изкуството си едва ли не с насмешка. Като че ли най-силното му желание напоследък беше да напусне и работата в театъра, и

ЕЛЕКТРОННИТЕ КНИГИ СА НЕИЗМЕННА ЧАСТ ОТ БЪДЕЩЕТО

Интервю с г-жа Диана Бойчева,
изпълнителен директор на „БГ книга“ ЕАД

Диана Бойчева е магистър на науките към Университета на изкуствата – Лондон по специалността „Дигитална обработка на цветовете“ и бакалавър по „Индустриален мениджмънт“ към Технически университет – София. Като идеен автор и ръководител на проекта за реализация на първата в България онлайн борса за търговия на едро с книги и книжарски стоки www.bgkniga.bg, през 2010 г. Диана Бойчева е избрана и назначена за изпълнителен директор на „БГ книга“ ЕАД. С присъщия за нея иноваторски устрем, тя е и създател на първата в България книжарница за продажба на електронни книги в защитен вид, в партньорство между „БГ книга“ ЕАД и „Мобилтел“ ООД – www.mtel.bg/ebook.

– Госпожо Бойчева, бихте ли представили „БГ книга“ ЕАД? Откога съществува, какъв е предметът ѝ на дейност?

– „БГ книга“ ЕАД е създадена през 2010 г. и е собственост на Полиграфически комбинат „Димитър Благоев“ (www.poligrafcombinat.bg). Нашата първоначална цел беше да развием електронното книгоиздаване в България, като днес вече издаваме както традиционни, така и електронни книги, предлагаме серия от услуги, свързани с разпространението на хартиени и електронни издания и издаваме безплатното списание за книгомани „Книгите днес“. Обслужваме в информационно отношение Книжна борса ИСКЪР, където създаваме база от данни с координати на търговци, издателства и книги и даваме безплатни консултации по телефон, мейл и скайп (www.bgkniga.bg). Електронните книги остават наш приоритет и най-голяма страст. Можем с радост да кажем, че за разлика от 2010 г., когато всички издателства гледаха с недоверие към темата, днес все повече са тези, които търсят нашите услуги. БГ книга винаги подкрепя книгоиздаването и търговията с книги във всичките им форми. Ние твърдо вярваме, че пътят към успеха минава през успешните и ползотворни партньорства между всички участници в бранша.

– Каква е насочеността на е-книгите ви?

– Дейностите ни в областта на електронното книгоиздаване обхващат целия процес от създаването на файла, през създаване на метаданните към него, до защитата и дистрибуцията. В този смисъл „нашите“ електронни книги са предимно на други издателства и автори, които търсят начини за разширяване на пазара си и имат нужда от професионален съвет как да се случи това. Нямаме ограничение какви или колко книги да публикуваме или разпространяваме чрез създадената от

нас система. Опитваме се, от една страна, да дадем шанс на всички автори, които искат да публикуват и да продават книгите си, от друга, да предложим качествена услуга и на големите издателства, които имат повече изисквания. Разбира се, не пускаме за разпространение нередактирани текстове и винаги съветваме авторите да използват качествени издателски услуги в тон с добрите практики.

– *С кои автори или издатели работите?*

– Работим както с големи издателства като „Труд“, „Колибри“ и „Просвета“, така и с автори, които имат само по една книга. Истината е, че авторите са по-гъвкави и с тях се работи донякъде по-лесно. За големите издателства електронните книги представляват интерес, но все още не генерират достатъчно приходи в сравнение с усилията, времето и ресурсите, които са необходими за това.

– *Какъв е приблизително броят на предлаганите от вас книги?*

– В момента предлагаме за продажба над 600 заглавия, а за безплатно изтегляне – около 450.

– *Смята се, че по-възрастните читатели предпочитат книги на книжен носител, а по-младите – в електронен вариант. Вярно ли е това?*

– Може би донякъде е вярно, че младите хора имат повече потенциал като потребители на електронни книги. Но това се определя не от възрастта им, а от факта, че с по-голяма лекота използват текстове в електронен формат, притежават мобилни устройства и всъщност това да са гъвкави в ежедневието си е от ключово значение за тях. За месец март ние отбелязахме 50% ръст на продажбите на електронни книги и то главно от учебни помагала, разговорници и книги за обучение по чужди езици.

– *Има ли бъдеще е-книгата у нас?*

– Смятам, че електронните книги са неизменна част от бъдещето, защото чрез тях книгите могат да са конкурентни на електронните медии и да се представят на читателите там, където те прекарват много време – в интернет. Книгите ще бъдат конкурентни на безплатно достъпната информация, винаги когато предлагат по-качествено и по-задълбочено съдържание.

– *Вие какъв тип книга предпочитате – стандартна или електронна?*

– Аз лично нямам предпочитания как точно да чета, а по-скоро какво. За съжаление не всичко, което ми се чете, излиза в електронен вариант. Намирам устройствата за четене много удобни за пътуване, ако човек води динамичен живот извън дома. Отскоро имам смартфон и открих, че мога да чета дълги текстове без затруднения и на него. Според мен най-важно е да се насърчава четенето сред младите хора и ако електронните книги са път в тази посока, от всички нас, които се занимаваме с книги, зависи да тръгнем по него.

– *Кои са предпочитаните от вас автори и книги?*

– Обичам да чета, художествена литература, като напоследък се увличам по книги от нашумелия жанр анти-утопия. За изминалата 2011 г. на всички мои приятели горещо препоръчвах трилогиите „Милениум“ на Стийг Ларшон и „Игрите на глада“ на Сюзан Колинс. Трябва да отбележа и последната книга на Милен Русков – „Възраждане“, страхотен български писател. Обичам да чета и нехудожествена литература, свързана с подобряване на качеството на работата ми. Изданието, което последно ме развълнува е една книга на „БГ книга“ – „Интимната история на човечеството“. Авторът Тиодор Зелдин се интересува от теми, които чувствам близки. Намирам го за много мъдър и емоционален човек. В книгата си той говори за хуманността, любовта, приятелството, общуването и това кое ни прави близки и кое ни отдалечава един от друг. Препоръчвам тази книга (в превод на Милен Русков) на читателите, които обичат да си задават въпроси.

Въпросите зададе
Петър Величков

Л и ч н о с т и

БЛАГОЙ ШКЛИФОВ

Екатерина Шклифова

Биографични данни

Благой Шклифов е роден на 30 януари 1935 г. в българското село Черешница, Костурско, сега в пределите на Северна Гърция. През Гражданската война гръцката комунистическа партия организира изселването далеч от родната земя на хиляди български деца от Егейска Македония. Около 20 хиляди „деца-бегълци“ с български етнически произход са екстрадирани в Полша, Чехословакия, Унгария и СССР, като само деца от гръцки произход са заселени в пределите на съвременна България. През 1948 г. на 13-годишна възраст Шклифов попада в Унгария. През 1953 в гр. Дебрецен завършва средното си образование с отличен успех. Завършва университета „Ютвюш Лоранд“ в Будапеща през 1957 г. – руска филология, а по-късно през 1962 г. – българска филология. Още по време на следването си започва да проучва говорите на преселените в Унгария и Полша бежанци от Егейска Македония.

От 1957 г. до 1963 г. преподава руски език в техникума по туризъм и в гимназия „Бержини“ в Будапеща. Владее писмено и говоримо унгарски, руски и гръцки, ползва немски език. През 1956 г. взема участие в Унгарското въстание. На 23 октомври 1956 г. участва в демонстрацията на студентите в Будапеща. Член е на въоръжената национална гвардия към Университета до 4 ноември същата година.

През 1964 г. пристига в България и записва докторантура по диалектология при проф. Стойко Стойков. Като докторант през 1968 г. участва в Шестия славистичен конгрес в Прага и остро се противопоставя на псевдонаучните постановки на скопските учени (Поленакевич), като изобличава фалшификациите им. Докторската си дисертация на тема „Костурският говор“ защитава през 1969 г. и постъпва на работа в Института за български език (ИБЕ). Научната му кариера там започва като филолог-специалист, по-късно той е научен сътрудник, а от 1980 г. – старши научен сътрудник втора степен. Взява участие в много славистични и българистични конгреси, симпозиуми, колоквиуми, конференции у нас и в чужбина – Прага, Варшава, Будапеща, Сегед, Дебрецен и др.

Благой Шклифов продължава да работи и в Унгария в областта на българистиката през цялата си научна кариера. Създава българистична школа в Сегедския университет. Днес професорите Имре Тот, Феринц Ищван и Йодьон Хоргоши са известни българисти и извън пределите на Унгария. От 1986 г. до края на живота си (2003) Благой Шклифов преподава унгарска диалектология и историческа граматика на унгарския език в СУ „Св. Климент Охридски“.

Многобройни са срещите и беседите на Благой Шклифов със заселилите се у нас бежанци от всички краища на Македония, с роднините им, пръснати по цял свят,

дошли до България да се видят. Тези срещи го правят популярен и търсен в бежанските среди. В битността си на бежанец и в отговор на зова, болката и жаждата на българите във Вардарска Македония съставя листовка с десет искания за национални, политически и социални права и реформи в Република Македония. За пореден път попада в черния списък на югославските специални служби. През септември 1971 г. на връщане от посещение в Белград съветската партийно-правителствена делегация, начело с Л. И. Брежнев, се отбива в София и ултимативно налага ред югославски искания, между които и отмяна на честването на 24 май като празник на славянските просветители св. св. Кирил и Методий и на българската писменост и култура. Непосредствено след това посещение са арестувани няколко български патриоти, между които и Благой Шклифов. Той е обявен за опасен за добросъседските отношения между двете съседни страни и държан в ареста повече от 10 дни.

След 10 години властта отново посяга върху личността и правото на Благой Шклифов да изследва и публикува българските говори от Македония.

През 1981 г. акад. Ангел Балеви, председател на БАН, незаконосъобразно го премества от ИБЕ в Центъра за научна информация. До този момент Благой

Премиерата на „На кол вода пиехме“

Издателска къща „Изток-Запад“ представи книгата „На кол вода пиехме“ от проф. д-р Благой Шклифов на 30 януари т.г. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Уводни думи произнесе директорът на Националната библиотека проф. д-р Боряна Христова. След нея се изказаха проф. Георги Даскалов и акад. Михаил Виденов от СУ „Св. Климент Охридски“. От името на Съюза на македонските организации говори неговият председател Николай Тошев. Накрая беше представена и съпътстващата премиерата фотографска изложба „Беломорска Македония – зов“, с автори Елисавета Занешева, Тодор Георгиев, Радослав Христосков, онагледяваща българското културно-историческо наследство в Северна Гърция.

„Изключителният, провокиращ и драматичен труд, озаглавен „На кол вода пиехме“, на проф. Благой Шклифов е горчив и болезнен архив за един от по-малко известните и обсъждани, но несъмнено крайно важни моменти от българската история. Егейска Македония попада в границите на Гърция. Вместо свобода на егейските българи съдбата отрежда жестока участ, особено през 30-те години на XX век при режима на ген. Йоанис Метаксас. Българският език е забранен със закон, хиляди са изселени, хвърлени в затвори или убити, а онези, които остават, живеят в болка, самота и страх. Въпреки тежкия удар върху българщината в Егейска Македония, мнозина не напускат родните си краища, за да съхранят българските слово и дух, а тази тъжна, но забележителна история от нашето близко минало е подробно документирана в събитийния труд „На кол вода пиехме“ от проф. д-р Благой Шклифов. Събраните от проф. Шклифов автентични спомени на жители на Егейска Македония свидетелстват за нечовешките мъки, през които са преминавали дедите ни в последния им опит да съхранят българщината, за жестокия геноцид върху тях, премълчаван и до днес от официалната ни история и държавна политика. Книгата „На кол вода пиехме“ се издава за първи път и не само отразява текстово хрониките и историите по тази болезнена тема, но и представя солиден, дори зловещ снимков архив, с който допълнително се илюстрира този тъмен период от българската история.

Премиерата на книгата в НБКМ

Шклифов е филологът с най-много трудове по македонска диалектология. Учен, който събира автентични езикови материали със звукозаписна техника и работи по съвременна методология (различна от популярната по това време методология още от XIX век). Преместването на Благой Шклифов е умишлен опит за спиране на изследването на българските говори в Македония и в Албания. То е и в абсолютен унисон с резултатите от работата на българската комисия във Встъпителния том на Общославянския лингвистичен атлас (ОЛА). ОЛА е срамен за България документ, в който ръководителя на комисията Иван Кочев и нейните членове – Маргарита Троева-Тетовска, Тинка Костова, Елена Кяева, представят българските говори в Беломорска и Вардарска Македония като небългарски. Важно е да се знае, че гореспоменатия Иван Кочев същевременно е и съавтор и съредактор на този том. Появяването в книжарниците на Встъпителния том на ОЛА е предотвратено с криминални способности. За да не стане предателството на българската национална кауза в областта на езикознанието достояние на българските езиковеди и широката общественост, получените бройки от ОЛА тайно са изкупени и унищожени.

С участието си в Общославянския атлас и в Общокарпатския атлас БАН България признава съществуването на самостоятелен македонски език на диалектно равнище и не изразява ясна позиция относно българския характер на македонските говори. Псевдонаучните постановки за македонските говори в тези два атласа са със силата на международни договорености и се отразяват неблагоприятно на външната ни политика. Подписани от името на българската държава от Иван Кочев, те стават силно политическо оръжие срещу самите българи, срещу научните доказателства и историческата истина. Ето как за фалшифицираната националност на българите във Вардарска и Егейска Македония принос имат и БАН, и група български „учени“.

Когато предателската позиция на БАН става общественоизвестна година по-късно, въпреки опита за укриване, Президиумът на БАН оттегля участието на България от ОЛА и Общocarпатския диалектен атлас. За съжаление това закъсняло действие няма обратен ефект и не обезсилва постановките във вече излезлите и присъстващи във всички световни библиотечни центрове уводни части на атласите. То не предотвратява последствията от вече приетата от България позиция – признаване на съществуването на македонски език при това на диалектно равнище. Общославянският лингвистичен атлас не признава за български говорите във Вардарска Македония, Егейска Македония, Албания и Поморавието. С българско участие е прокарана лингвистична граница на българските говори между долното течение на реките Струма и Места, която не само не съществува, но и служи на противобългарски интереси. Македония е била и ще бъде само географска област, но тъй като в тази област влиза и Пиринският край и доколкото нашата делегация не е оспорила изрично съществуването на македонски език, тя приема разпространението му и в този край.

Според Вътпипителния том на ОЛА люлката на българската книжовност попада в мрежата на скопани, тоест на македонския език, тъй като народностната, диалектна основа на езика на Кирил и Методий е солунският диалект (свидетелство за това са преводите на евангелията). Как тогава бихме могли да имаме претенции за това, че езикът на Светите братя е български? За обществеността става ясно, че участието на българската делегация в ОЛА е огромен провал за България, не само в научен, но и в политически аспект.

Благой Шклифов разбира, че Вътпипителния том на ОЛА е излязъл от унгарския славист и участник в ОЛА проф. Петер Кирай. Проф. Кирай е безкрайно учуден защо българската делегация в ОЛА застъпва всъщност антибългарски позиции, които са в пълно противоречие с работите на езиковедите у нас, представящи езика в етническите му граници.

Шклифов успява да получи единствения екземпляр на Вътпипителния том на ОЛА, пристигнал по линия на книгообмена в библиотеката на БАН. Негова мисия става изобличаването на националното предателство, извършено от комисията. Той информира езиковеди, писатели, поети, високопоставени държавни и партийни функционери, за да бъде даден отпор срещу вече стореното зло. За социалистическа България смелостта да се говори открито истината е наказуем грях. Акад. Пантелей Зарев спешно вика Шклифов в БАН. Съобщава му, че акад. Ангел Балеvски е много разгневен за това, че е дръзнал да „развява Атласа наляво и надясно“, заплашва го с преместване в Центъра за научна информация, със забрана да работи по българските говори в Македония и да публикува.

Прозрачно ясна е целта на акад. Ангел Балеvски – вътрешно заточение на Благой Шклифов в Центъра за научна информация и пълно ликвидиране на проучването на българските диалекти в Македония.

На среща в клуба на писателите поетът и държавният деец Георги Джагаров информира Шклифов, че по предложение на партийния функционер Ив. Александров е разглеждан въпросът за неговото изселване от София – с мотив, че Благой Шклифов разстройва „патриотичния българистичен фронт“. След като се запознава с криминалната история на българската делегация в ОЛА и със самия вътпипителен том, Джагаров омерзен възкликва: „Ив. Кочев е извършил предателство, за което заслужава да бъде разстрелян от шест метра“. Вместо това по предложение на функционера Ив. Александров Кочев е удостоен с орден „Кирил и Методий“, избран е

за зам.-председател на дружество „Гоце Делчев“ в София и е натоварен да отговаря за държавната тайна в ИБЕ. Последното му дава възможност за груба разправа с научните работници, които не одобряват антибългарската му дейност. През 1982 г. започва пълен погром в ИБЕ. От работа са отстранени или „доброволно“ напускат около 20 изявени специалисти. Между тях са професорите старобългаристи Боряна Велчева, Ангелина Минчева, Екатерина Дограмаджиева, Румяна Златанова, диалектолозите Максим Младенов, Христо Холиолев, Благой Шклифов, Димитър Тилков, сърбохърватистката Татяна Дункова и други. Атмосферата на шпиономания завладява ИБЕ. В кампанията срещу Шклифов е включен и пенсионираният полковник от МВР Найдено Петров, по това време завеждащ Държавната тайна на БАН. През 1982 г., на общоинститутско събрание, той обвинява Шклифов, че служи на югославски интереси. Следва молба от Шклифов до председателя на БАН за проверка на случая. Резултатите от проверката не са в полза на Найдено Петров и лицата, стоящи зад него и всичко се потушва. Обичаен за БАН по онова време репресионен сценарий.

Заплахите, отправени лично от Ангел Балеvски и Панталей Зарев срещу Благой Шклифов, се сбъдват. Със заповед 972 от 30 септември 1981 г. той е преместен в Центъра за научна информация, със забрана да работи по проблемите на българските говори в Македония и да публикува. Шклифов се обръща с молба към Централния съвет на българските професионални съюзи (ЦСБПС) за разглеждане на незаконното му преместване. Отговорът на ЦСБПС гласи: „... заповед 927 от 30 септември 1981 г. е незаконосъобразна и следва незабавно да бъде отменена. Молим за взетите мерки за отмяна на горната заповед и възстановяване на ст.н.с. втора ст. Благой Шклифов в Института за български език да уведомите писмено Централния съвет на Българските професионални съюзи“. Междувременно от Личен състав на БАН мистериозно изчезва дипломата на Благой от Университета в Будапеща. Налага се спешно да пътува до Будапеща, за да получи препис. За акад. Ангел Балеvски решението на профсъюзите за възстановяването на Благой Шклифов в ИБЕ е просто една хартия и въпреки че по закон е длъжен, не го възстановява на предишната му месторабота. До преместването му Шклифов е ръководител на Проблемна група за комплексно проучване на македонските говори в ИБЕ и единственият специалист в областта на македонската диалектология. Публикува значимите трудове за българските говори в Егейска Македония: „Костурският говор“, (С., 1973 г.; първият труд след 9.IX.1944 г., изследващ български говор извън политическите граници на България), „Речник на костурския говор“ („Българска диалектология. Проучвания и материали“, кн. 8, 1977 г., с. 201–327), „Долнопреспанският говор“ (С., 1979 г.) и подготвя за печат „Фразеологичен речник на говора на с. Черешница, Костурско“ (първ по рода си фразеологичен речник на микросистема в славянския свят). На общоинститутско събрание през 1981 г. Шклифов е предложен единодушно за орден „Кирил и Методий“ по случай 1300-годишнината на българската държава. Вместо орден получава заповед за преместване в Центъра за научна информация. Изводът се налага от само себе си: забраната за работа на Благой Шклифов, както и прогонването от ИБЕ на около 20 изградени научни кадри е в услуга на чужди, антибългарски интереси.

През януари 1981 г. е обсъден и приет за печат вторият том на „Атлас на българските говори в Егейска Македония“ с ръководител Шклифов, като се налагат няколко малки поправки. Директорът на ИБЕ (Дора Мирчева) и зам.-директорът (Ив. Кочев) отказват среща с вече бившия служител на ИБЕ Благой Шклифов,

отказват му и достъп до картотеката на Атласа, до диалектния материал, който сам е събрал и проучил. Томът и до днес не е публикуван. Вместо това на 16 март 1982 г. помощник-директорът на ИБЕ Рангелов (следствен по дело за нападение с нож срещу колегата си Тодор Балкански, който е дръзнал да публикува статия, разобличаваща работата на Ив. Кочев в ОЛА), подава сигнал в прокуратурата, където е заведено дело № 6855 срещу Благой Шклифов за присвояване на държавна собственост. На 17-и в 9 часа Шклифов е призван да се яви при районния прокурор Йорданов. Прокурорът го заплашва с арест и лишаване от свобода за три години, ако не върне никакви материали. За какви материали става въпрос? За личния му архив! Или казано по народному „крадецът вика дръжте крадеца“. Омерзен от безочиюто и наглостта Благой прави достойствие на държавните органи новата срамна кампания. Следственото дело е прекратено.

През следващите осем години, въпреки трудностите, Благой намира воля и сили на собствени разноси в извънслужебно време да продължи да проучва говорите в Леринско, Ениджевардарско и Солунско.

След смяната на режима през 1989 г. той е възстановен на предишната си работа в ИБЕ. През 1993 г. е назначен за ръководител на Секцията по ономастика и етнолингвистика. И отново засегнатите от научните му и етични позиции препречват хода на служебната му кариера. Със заповед № 328 от 20 април 1995 г. директорът на ИБЕ (Юлия Балтова) незаконно го пенсионира, два месеца преди да приключи процедура му за доктор на филологическите науки. На 8 юли 1995 г. с протокол № 23 Президиумът на Висшата атестационна комисия дава научната степен „доктор на филологическите науки“ на вече пенсионирания Благой Шклифов. Интелектуалци правят подписка в негова защита с искане да бъде възстановен на работа. Подписват се 136 видни българи – академици, професори, старши научни сътрудници, писатели, поети и др. На 23 ноември 1995 г. Шклифов се обръща с писмо до УС на БАН с думите: *„Уважаеми дами и господа, не случайно сте взели решение, а има и указания на Председателя на БАН при пенсиониране в случай, какъвто е моят, по възможност да се изчака края на процедурата... Директорът на Института вместо да окаже съдействие за разширяването на научната ми дейност върху проучването на българските говори в Егейска Македония и Албания, по същество ликвидира това изключително важно и актуално от гледнище на националните ни интереси научно направление. Как може да бъде окачествено това от морална, от национална, а и от научна гледна точка – при положение, че в условията на практикуваната жестока асимилация на нашите сънародници в тези изконно български земи говорите заглъхват без да бъдат документирани? За всеки е съвършено ясно, че наред със стародавните и по-нови предметни паметници и писмени свидетелства, най-горещите доказателства за историческите предели на една нация са записите на все още съхранилите се до настояще време национални говори. Затова всяка национална държава дава мило и драго за документирането на тези говори и като зеницата на окото си пази, импулсира, стимулира изградените специалисти-диалектолози, прави всичко възможно те да предадат щафетата на техните грижливо подбрани следовници... Както в миналото, изглежда, така и сега бях лишен от възможност истински да работя и създавам кадри. Нещо повече – за патриотичните ми позиции преди бях преследван... В тогавашните условия обаче все пак с неимоверни усилия успях да направя преоценка на досегашните заимствовани схеми в българската диалектна и историческа фонетика. Независимо, че не всички ценят новите виждания и идеи, извлечани при основно*

познаване на източниците, като резултат от задълбочени изследвания, което с горест отбелязвам, убеден съм, че докторската ми дисертация „Проблеми на българската диалектна и историческа фонетика с оглед на македонските говори“ ще предизвика дискусия в страната и чужбина. Достатъчно робувахме на руски и други схеми в езикознанието. Състоянието на нашите диалекти и най-старата история на нашия език дават възможност да бъдем водещи в славистиката.“ По-нататък Шклифов се спира на работата на скопјани, които имат повече лекторати в чужбина и на факта, че в Институтът по балканистика в Солун е създадена група за проучване на говорите в Северна Гърция, поставя въпроса с каква цел са се за-претнали нашите южни съседи да изследват говорите ни? Отговорът е ясен. „*Какво правим ние? Преди всичко тъкмо по този изключително важен въпрос се обръщам към вас, уважаеми членове на Управителния съвет на БАН. Ще наложите ли с ваше нарочно решение в тематиката на ИБЕ при БАН да бъде отредено подобаващото се място на проучването на българските говори в Македония? Именно този въпрос стои в основата на моята молба. Защото ръководството на този институт явно не счита, че такива изследвания са актуални.*“

По късно ИБЕ открива конкурс за ст.н.с. II ст., който Благой печели и отново е назначен. През януари 2000 г. Шклифов става старши научен сътрудник първа степен с новия си хабилитационен труд „Пастирската лексика в района на Вич планина (Костурско–Леринско)“.

С цел да обогати труда си и да събере изворов езиков материал на 4 септември 2003 г. Благой заминава за Гърция. С магнетофон и бележник в ръце той събира материали за новите си книги. Обхожда седемте костурски села – родната Черешница, Блага, Загоричени, Бъмбоки, Горенци, Рупишча, Личишча, солунските села Койнари и Градобор. Покланя се пред останките от първата столица Преспа и на гроба на цар Самуил.

На път кам дома, на 21 септември, преди зазоряване (5:45 ч.) при излизане от моста над река Струма (15 км от Сяр), върху колата, с която пътува Шклифов, връхлита лек автомобил със загасени фарове. Следва силен удар, но колата не успява да потъне в блатата на Струма, мантинелата я задържа. Шклифов и неговият спътник успяват да се измъкнат. Макар и със силни болки в гърдите Благой е жив. Твърди се, че не е приет в болница. Документи няма. Семейство Кючукис от с. Волтеро го приема в дома си с обещание да го откара до дома. Шклифов отново е заточен, но този път завинаги. Упояван с медикаменти и залъгван с обещания за скорошно отпътуване Благой чака смъртта в болка и самота. След 3 дни семейство Кючукис съобщава за кончината му.

Мъртвите не говорят.

Мъртвите не проучват българските говори в Егейска Македония.

Мъртвите не публикуват.

В личния му багаж няма магнетофонни записи и бележки от проучваните говори. Вместо тях – чалгарска музика и снимки на въоръжени хора. Описаните странни и подозрителни обстоятелства около смъртта на Благой дадоха повод на журналиста Владимир Йончев от в. „Новинар“ в броя му от 27 септември 2003 г. да напише статията „Загиналият наш учен в Гърция блъснат от кола без светлини. Още трима са починали в Беломорието при подозрителни инциденти“. Смъртта на Шклифов е поредната (поне четвърта в Беломорието) смърт при подозрителни обстоятелства, сполетяла преди това двама местни българи, открито изявяващи националното си самосъзнание, и един депутат от турски произход в гръцкия парламент.

Българското правосъдие разследва смъртта му по повод ПТП, повдига обвинение срещу гръцкия гражданин Анагностидис за нарушение на правилника за движение и причинена по непредпазливост смърт при ПТП. След осем години съдебни дела в края на 2011 г. ВКС прие, че обвиняемият е невинен по всички обвинения. Антибългарската политика спрямо бежанците от Егейска Македония не се е променила и до днес.

Научно творчество

Противник на всяко застинало статукво Благой Шклифов е отворен към новите идеи и нестандартни методи на изследване. Упорит, последователен и всеотдаен към идеята за единството и единението на българите от всички краища на разпокъсаното Отечество. Той я следва неотклонно без излишни патриотарски пози като човек с всеки свой дъх и като учен с всеки свой труд – Костурският говор, С., 1973 г., Долнопреспанският говор, С., 1979 г., Речник на костурския говор. Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. 8, 1977 г., с. 201–327, Проблеми на българската диалектна и историческа фонетика с оглед на македонските говори, С., 1995 г., Пастирската лексика в района на Вич планина (Костурско–Леринско), С., 2000 г., Български диалектни текстове от Егейска Македония, С., 2003 г., Костурският говор, С., 1968 г., Сочетания ШТ, ЖД являются первичными, С., 1992 г., За разширението на диалектната основа на българския книжовен език и неговото обновление. „Македонската“ азбука и книжовна норма са нелигитимни, С., 2003 г.; и множество езиковедски статии, рецензии, научни съобщения, публицистични материали.

Една от най-значимите му статии „Старобългарският субстрат в унгарския език“ е с основополагащо значение за унгарския и за българския език, два езика, които Шклифов отлично познава. В края на IX век унгарците се заселват на територия, която е в пределите на българската държава. Населението, намиращо се на тази територия е било вече покръстено и народностно обособено като българско. В унгарския език навлизат голям брой старобългарски думи, като резултат от дългото съвместното съжителство със славянобългарско население и процесите на асимилацията. Ето защо старобългарският субстрат в унгарския език е пръв и основен лексикален славянски пласт. Резултатите от задълбоченото проучване на старобългарския субстрат са важни не само за историята на средновековна Унгария, но те биха послужили и за изясняване на някои въпроси от историята на заемащия централно място в славистиката българския език. Шклифов не успява да завърши работата си върху монографията по този важен за въпрос.

„Долнопреспанският говор“ (1979) регистрира важния за науката преходен, осъществяващ връзка между западните и източните македонски говори, диалект на практически почти изцяло прогонените коренни жители на 14 български села от района на Малото преспанско езеро.

За всичките си трудове Шклифов с магнетофон в ръка събра от бежанците в Полша, Унгария, Чехословакия, Румъния, Югославия огромен изворов материал. Само в „Долнопреспанският говор“ диалектните текстове са 76 страници. Неопровержими свидетелства за нерадостната съдба на българите от този край те представят ценност за историци, етнографи, етнологии, лингвистичари, фолклористи и всички, които носят болката на Македония в сърцата си. В предговора към цитирания по-горе труд проф. Шклифов пише: „Долнопреспанчани, както стотици хиляди българи, прокудени от Македония, са пръснати по целия свят. С много от

тях станах близък и взаимно си гостувахме. Посрещаха ме като свой по кръв и съдба. Научих да говоря диалекта им...“ Според Шклифов не може да се пристъпи към описание на даден диалект без да се познава основно на говоримо равнище, според него идните поколения езиковеди трябва да имат солидна езикова опора за бъдещите си научни трудове. Той презира онези езиковеди, които изграждат тезите си, ползвайки чужда методология и оскъден езиков материал.

През 1995 г. проф. Шклифов публикува фундаменталната си монография „Проблеми на българската диалектна и историческа фонетика с оглед на македонските говори“ и получава научната степен „доктор на филологическите науки“. В този теоретичен труд, респектиращ както с обема, така и със съдържанието си Благой Шклифов се противопоставя на опитите да се измести основата на старобългарския език и отхвърля използвания за него от някои съвременни руски учени термин „старославянски“, с който те поставят най-стария писмен славянски език извън времето и пространството. Шклифов ревизира традиционните представи за т.н. двойно ударение, което според него всъщност се свежда само до удължаване на втората гласна. Това си научно твърдение Шклифов подкрепя с направените от него сонограми. В разглеждания труд Шклифов подлага на обоснована критика повтаряните близо два века твърдения за праславянския облик на съчетанията „ТЙ“, „ДИ“, както и за облика на Ъ и внася революционното предложение, че суфиксите ШТ и ЖД са общославянски. Отричайки практиката да се правят фонетични и фонологични хипотези въз основа на отделни думи, той препоръчва това да става в рамките на обоснованите и въведени от него цялости, наречени акцентно-ритмични единици /АРЕ/, с което създава нов подход за проучване на диалектите и прави съществен теоретичен принос в методологията на езиковите изследвания.

Следващият му труд „Пастирската лексика в района на Вич планина (Костурско – Леринско)“ е пръв по рода си в българската етнолингвистика. С него Благой Шклифов придобива научното звание „ст.н.с. I степен“ (професор). Тук той разкрива един интересен и важен тематичен пласт от традиционната пастирска лексика и свързаните с нея над 1000 названия на предмети, оръдия на труда, процеси, обичаи, обреди, благопожелания, клетви и заклинания към хищници, която по богатство на изследвания материал няма равна на себе си.

През 2000 г. излиза от печат знаменателната му студия „За разширението на диалектната основа на българския книжовен език и неговото обновление. „Македонската“ азбука и книжовна норма са нелигитимни“. В нея той прави преглед на изграждането и официализирането на новобългарския книжовен език, който още преди и след Освобождението недалновидно, погрешно и без чувство за единство на българската нация е насочван от руския възпитаник Марин Дринов към ненаучната монодиалектна основа на североизточното наречие, въпреки протестите на Кузман Шапкарев и издаващите списание „Лоза“ будни студенти от Македония – Даме Груев, Петър Попарсов, Димитър Мирчев (по-късно литератор и езиковед), Георги Баласчев (по-късно известен български историк) и други. Този подход към изграждане на българския книжовен език отдалечава западнобългарските носители от книжовните варианти и през 1944 г. значително улеснява създателите на втора(македонска) норма. Общонационален език се създава, за да сплоти нацията в едно цяло, а не за да я разедини. За голямо съжаление езиковата политика на Княжество България, а по-късно и в Царство България е била еквивалентна на необмислената външна политика, причинила много страдания както на българите в Македония, така и в Царството. В студията си Благой Шклифов акцентира на

факта, че „македонската“ азбука и книжовна норма са нелегитимни, защото са наложени от сръбските окупационни власти, без да са одобрени с мнозинство даже от свиканата под техен натиск комисия в манастира „Св. Отец Прохор Пчински“. И в края на студията си Шклифов предупреждава: *„Скопските управници трябва да знаят много добре, че ако не престанат с фалшификациите на историята, които водят до омраза и ненавист и са постоянен източник на напрежение, българската общественост ще се противопостави най-енергично! Влизането на Р. Македония в европейските структури трябва да е белязано с очистването от вредните и опасни извращения от сърбокомунистическото минало!“* Последната излязла от печат приживе книга на Благой Шклифов е в съавторство с Екатерина Шклифова – „Български диалектни текстове от Егейска Македония“, С., 2003 г. Тук са включени подбрани диалектни текстове от Костурско, Леринско, Долнопреспанско, Воденско, Ениджевардарско и Солунско, които достоверно представят разнообразието в областта на фонетиката, акцентната система, морфологията и лексиката. Трудът е предназначен за слависти, изучаващи богатството на българските говори, преки наследници на езика на Светите братя Кирил и Методий – единствена изходна достоверна основа за славянското историческо езикознание. Текстовете са полезни за историци, етнографи, етнолингвисти, лингвогеографи, писатели и за всеки, който се интересува от трагичната съдба, от духовната и материална култура на българското население в Егейска Македония. *„Нека разорението на българщината в Егейска Македония бъде предупреждение за всички, които не са си взели поука от мъждуетническата вражда на Балканите и от опасността, криеща се във фалшификациите и възраждането на всякакъв вид шовинизъм. Това се отнася преди всичко за „научната“ дейност на сърбите и тяхната креатура в Скопие.“* – пише Шклифов в увода към труда.

Посмъртно, в края на 2011 г. от печат излезе последната му завършена книга „На кол вода пиехме (Записки за Христовите мъки на българите в Егейска Македония през XX век)“, описваща жестокия гръцки режим в Егейска Македония, режим на зловещи престъпления към местното българско население, нечувано насилие, прокуждане и изстребление на хиляди егейски българи, всъщност геноцид над един народ. Книгата е и разказ за историята на Костурския край, родното му село Черешница и съдбата на рода му. Историите са разказани от дядо Стефан (бащата на Шклифов), баба Дота (неговата майка) и стотици бежанци, които споделят с него мъката по родните български места и болката от погубените майки, бащи, братя, сестри и деца.

Днес, 100 години след началото на гръцкия режим в Егейска Македония, няма живи бежанци от Беломорието, които да пазят непокътнати местните български говори. В Северна Гърция живеят около 200 хиляди гръцки граждани от български произход по родните си места. В местния български диалект навлизат множество гръцки и сръбски заемки, въпреки че хората пазят и помнят говора си. Самосъзнанието им е подложено на агресивна асимилация както от страна на Гърция, така и от страна на Р. Македония.

Благой Шклифов успя да запише, изследва и публикува огромен обем български диалектни текстове от последните живи носители на чистия говор. Сега вече изпълнението на такава задача е невъзможна, мъртвите не говорят.

И все пак забраната, преследването, заточението и дори смъртта не са непреодолима сила за силния борбен дух и любовта към Отечеството.

ГАНЧО АЛЕКСИЕВ

Цанка Бенчева

В навечерието на 2012 г. ни напусна Ганчо Алексиев – един човек, посветил се на библиотеките и библиотечната професия.

Ганчо Алексиев е известен библиотечен деец със значителен принос за изграждане на библиотечната мрежа в България. Роден е на 28 юни 1934 г. В средата на 50-те години на миналия век завършва Държавния библиотекарски институт – специализираното учебно заведение за библиотекари по това време. Веднага започва работа като районен методист в библиотеката в гр. Елин Пелин, където е разпределен след завършването си. В началото на 60-те години преминава на работа в Окръжния съвет за култура – София, където е окръжен методист по библиотечно дело, а по-късно и директор на Окръжна дирекция „Библиотеки“. Тук той се развива и утвърждава като библиотечен специалист, популярен сред професионалната общност в цялата страна с практическия си и теоретичен принос.

След промените е един от учредителите на Съюза на библиотечните и информационни работници, като е избран за негов заместник-председател. По това време е и член на редакционната колегия на сп. „Библиотека“.

Неговият житейски и професионален път се вписва и илюстрира биографията на онова ентузиасирано поколение, което всеотдайно и безкористно градеше библиотечната мрежа на страната в едно нелеко и противоречиво време.

В началото, вероятно и той – като много млади хора – бе имал и друга мечта за реализация, но любовта към книгата и страстта към четенето бяха отворили за него вратата на библиотеката, която през целия си живот той възприемаше като храм в буквалния смисъл. И ѝ служеше безусловно и с любов, защото вярваше, че знанието, пресътворено чрез силата на словото, прави хората по-мъдри и по-добри, а обществото – по-спокойно и по-проспериращо.

Истинско щастие бе, че личност като него не остана затворена в рамките на една библиотека, а съдбата пожела неговите знания, практически умения и голямо трудолюбие да служат на цялата библиотечна общност.

Името му и професионалният му авторитет са свързани преди всичко с библиотеките в Софийска област, които познаваше до една и с апостолски ентузиазъм работеше за тяхната промяна и модерно развитие. И днес във всяка от тях все още откриваме неговия почерк, неговата мисъл и неговите усилия.

Имаше изключителен респект и усет към новото и в теоретичен, и в практически аспект. Всяка съвременна професионална идея го ентузиасираше и се посвещаваеше изцяло на нейното реализиране. Откриваше, ценеше и прилагаше всичко полезно, което утвърждаваше библиотеките и повишаваше техният авторитет. Убеден бе в благородната им и хуманна мисия и се бореше те винаги да бъдат в началото на

обществения дневен ред. Притежаваше уменията да убеждава хората, които олицетворяваха институциите, гарантиращи подкрепа за развитието на библиотечното дело, готов бе да поема допълнителни ангажменти, за да види осъществени целите си. И с всичко се справяше точно и прецизно, благодарение на своя аналитичен ум и голямата си отговорност.

Високо ценеше специалистите. За него те даваха живот на библиотеките, утвърждаваха мястото им в културното пространство и гарантираха бъдещето им, независимо от всички възможни промени. Затова беше защитник на професионализма, на творческото мислене и себеотдаването. Търсеше и намираше съмишленици и последователи, привличайки млади и често пъти нестандартни личности, вдъхвайки им привързаност към библиотечната професия. Така години наред изграждаше и възпитаваше специалисти, за които библиотеките също се превърнаха в съдба. Много от тях станаха негови приятели, запазвайки уважението и благодарността за всичко получено и в професионален, и в личен план. Днес те са на различни позиции и в различни библиотеки, носят своята индивидуалност, но са разпознаваеми с отговорността си и с професионалното отношение към работата – все качества, възпитани неусетно и постепенно от общуването с него.

През годините името му се наложи сред библиотечната колегия, където присъстваше ненаатрапчиво, но с достойнство и уверено. Беше се доказал и утвърдил в професията, а личностните му качества не можеха да не бъдат оценени, защото беше от рядката порода на добрите и почитени хора, оказали се толкова дефицитни за всички времена.

Всяка промяна и в обществен, и в професионален смисъл приемаше с вяра и очакване за по-добро. Винаги бе мечтал за консолидиране на библиотечната общност и затова във времето на „големите надежди“ стана един от учредителите на Съюза на библиотечните и информационните работници и дълги години беше член на Управителния му съвет. Това място той не прие като почетна длъжност, а като нова мисия. Положи много усилия за укрепване на организацията и привлече младите хора, които му върваха и го следваха.

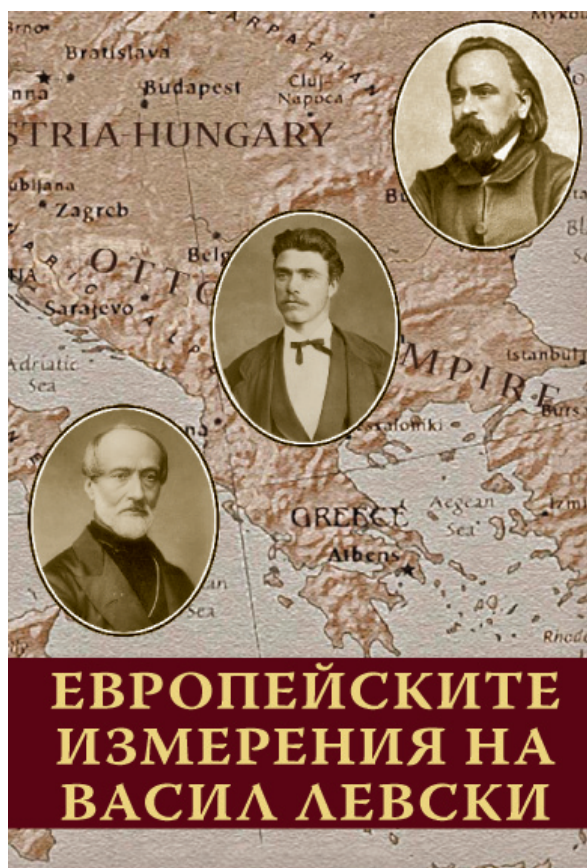
Като член на редколегията на списание „Библиотека“ защитаваха позициите и мястото на обществените библиотеки, които бе изграждал през целия си живот, вървайки, че освен всичко друго, чрез събраната мъдрост, те могат да проправят и пътища към сърцата на хората.

Всички ние, които успяхме да общуваме с него и да реализираме съвместни проекти, сякаш все още не можем да осъзнаем какво сме загубили. Усещането за празнота е силно, защото дори и по времето, когато той се оттегли от активна библиотечна дейност, много от нас не прекъснаха обикновените човешки контакти, които бяха особено ценни с простотата на отношенията, с обмяната на мисли, с усещането за подкрепа. А неговият интерес към проблемите на днешните библиотеки, към постепенното оформяне на техния нов облик и отварянето им към света, никога не секна.

Днес отново си даваме сметка колко значимо е мястото, което Ганчо Алексиев зае в библиотечната професия и колко много може да бъде направено в рамките на един живот, когато е посветен на желаната и обичана работа. Разбираме какъв късмет сме имали да го познаваме, да работим заедно и да бъдем негови приятели. Затова пресечените пътища, съвместните дела, споделените идеи и общите ценности присъстват в разговорите ни, оставят следа в мислите ни и се превръщат в едно дълго сбогуване.

ДВЕ ИЗДАНИЯ ЗА ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Златина Димитрова

Две нови книги – „Васил Левски – Апостола на българската свобода“ и „Европейските измерения на Васил Левски“ – бяха издадени като част от проекта „Реконструиране на Онбашиевата къща в рамките на Национален музей „Васил Левски“ в Карлово и популяризиране живота и делото на българския национален герой Васил Левски, като част от европейското културно пространство“. Той се осигурява финансово по една от програмите на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство – тази за подкрепа на културното наследство в България. Основните донори за нея са Исландия, Княжество Лихтенщайн и Кралство Норвегия, като третата държава осигурява 97% от финансовите средства. Бенефициент на проекта е Община Карлово, а партньори са Национален музей „Васил Левски“ – Карлово, Фондация „Васил Левски“, Общинска агенция за устойчиво развитие – Карлово и Българо-норвежкото дружество в Осло.

Ренесансът, Просвещението и буржоазните революции донасят на Европа славата на Стария континент, превърнал се в еталон и пример за подражание на останалия свят. Независимо от това, че двете му части – източната и западната, са в доста неравностойно положение, идеите, които ражда Новото време, проникват, макар и трудно, и сред онези народи, които все още се намират под османска власт. И това е така, защото XIX век, който роди идеята за обединена Европа, е векът, който прокламира правото на отделните народи и националности на самоопределение и самостоятелен и независим политически живот. Именно XIX век – наследникът на столетията, които „сътвориха“ Нидерландската, Английската и Френската буржоазна революция и войната за независимост на САЩ, прокламира с най-ясен изказ неотменимите права на нациите и личността на равенство и пълна свобода, гарантирани чрез изграждане на парламентарно-конституционна система. „Днешният век е век на свободата и равноправието на всички народно-

сти“ – се „провиква“ към своите сънародници роденият в Карлово през 1837 г. Васил Иванов Кунчев – Левски.

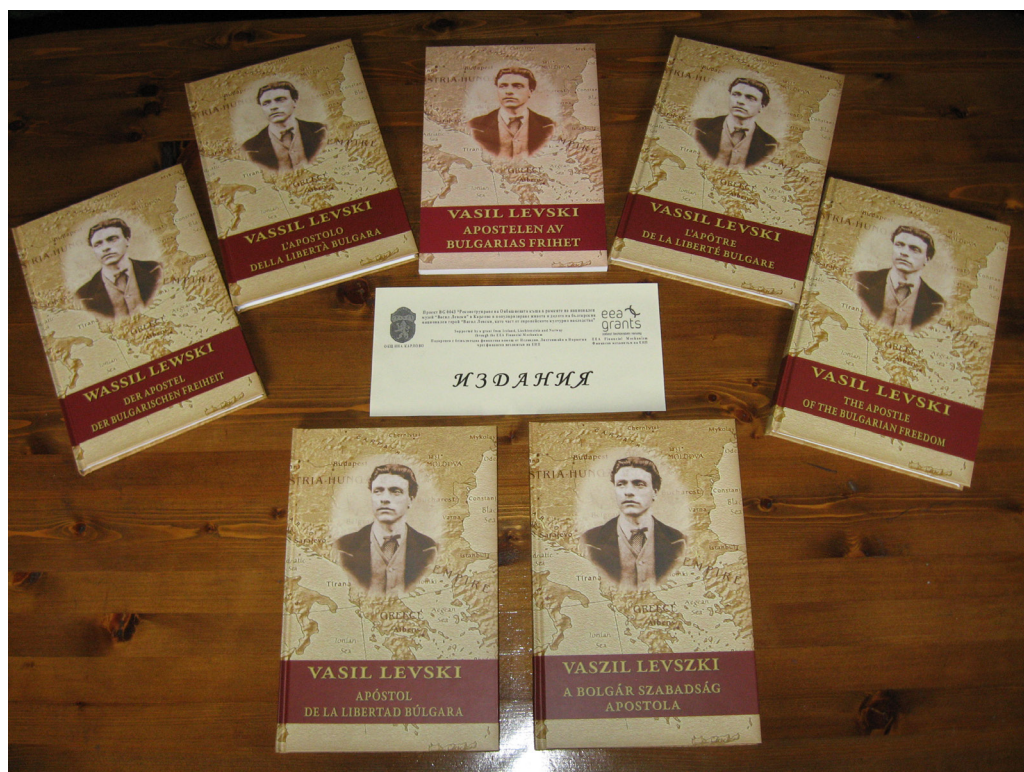
Тази „присъда“ над XIX век кореспондира изцяло с идейното кредо на Кошут, Мацини, Петьофи, Гарибалди, Херцен, Бакунин и др., които сравнително по-рано прокламират идеите за обединена Европа, за пълно равенство между народностите без разлика на религия, социален произход и раса. Поради тази причина в сборника **„Европейските измерения на Васил Левски“** са включени отделни очерци за всяка от споменатите личности, в които се разглеждат идеите и борбата им за национална свобода. Тези идеи намират отражение и сред образованата част на българското възрожденско общество. И не само това – ръководителите на българската национална революция, които заимстват опита на европейските народи, доразвиват и адаптират тези идеи към българската политическа реалност. Приносът на Васил Левски в тази посока е тема на основната статия в изданието, чието заглавие носи и целият сборник.

Той е подготвен с участието на авторски колектив, който включва научни работници историци, преподаватели от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, както и студенти от университета. Сборникът представя едни от най-значимите европейски революционни дейци и мислители на XIX в. Негови съставители са проф. д.и.н. Иван Стоянов и Дора Чаушева.

Основната цел на второто издание **„Васил Левски – Апостола на българската свобода“** е да се популяризират животът и делото на българския национален герой Васил Левски в чужбина. Това е първият и единствен случай до този момент в българското книгоиздаване – книга за Васил Левски, за Апостола на българската свобода, издадена на седем езика едновременно – немски, френски, английски, испански, италиански, норвежки и унгарски.

Предложеното четиво се базира изцяло на научно доказаните факти за живота и революционната дейност на Васил Левски. Книгата го представя като последователен революционер и демократ – борец за „свята и чиста република“, за свобода – лична, национална, общочовешка. Широко застъпени са идеите на Левски за революцията и за бъдещата българска държава като върхово постижение на българската общественно-политическа мисъл през XIX век. Повлияни в много отношения от европейската революционна и политическа практика, те се превръщат в основен двигател при изграждането и конституирането на Вътрешната революционна организация – забележителното творение на българския Апостол на свободата. Произлязъл от народните низини и издигнал се до върховете в ръководството на националната революция, той синтезира по един изключителен начин най-прогресивните политически прозрения на либералния XIX век и ги издига на такова равнище, че те ще останат живи във всички времена на европейското бъдеще. „На същото това място, което нашите прадеди със силата на оръжието и със своята кръв [са] откупили, в което днес безчовечно беснеят турските кеседжии и еничари и в което владее правото на силата, да се издигне храм на истинната и правата свобода“ – това е заветът, това е повелята, това е хуманизмът на Васил Левски. Това е и стремежът на човешкия разум – държавата на бъдещето да представлява „Храм на истинната и правата свобода“.

С тези свои идеи Васил Левски се нарежда в пантеона на най-достойните българи. Те и неговата практическа дейност му отреждат достойно място и сред най-изявените европейски революционни дейци, поради което с пълно основание може да се каже, че той е и българин, и гражданин на Европа – и тогава, в XIX век, и днес – в XXI век, и завинаги. Съпоставянето му с тях днес, в началото на XXI век, когато народите на Стария континент реализират отчасти идеите на тези

пионери на европейското единство, е заслужено признание, дължимо на всички, посветили и отдали живота си на идеята за по-справедлив, за по-хуманен, за по-възприемчив, за по-общочовешки свят. Колкото и трудно да е осъществяването на тези идеи, стремежът към реализирането им ще окриля вечно дръзналите да се захванат с „революционни“ промени в организацията и управлението на отделните групи в човешкото общество.

Автори на текста са проф. дин. Дойно Дойнов, председател на Общобългарския комитет „Васил Левски“, проф. дин. Иван Стоянов – преподавател по „История на Българското възрождане“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Дора Чаушева – директор на Национален музей „Васил Левски“ – Карлово. Преводачи на книгата са: Паисий Христов (френски), Саркис Асланян (английски), Ивета Милева (немски), Пенка Данова (италиански), Мария Пачкова (испански), Роланд Гриндхейм и Йовка Тишева (норвежки) и Пенка Пейковска с участието на д-р Габор Деметер от Дебрецен (унгарски).

Книгата съдържа богат снимков и документален материал, кола с цветни приложения, включваща репродукции на най-значимите художествени произведения, паметници на Васил Левски. Представен е и националният музей на Апостола в родния му град Карлово като мемориален комплекс. С лаконично изложение се приканват всички онези, които са чували и чели нещо за този велик българин, да посетят родния му град и родната му къща и да усетят духа на природата, духа на местните хора, духа на гордия Балкан, сред които се формира светогледът на една личност, която със своите действия и идеи би била безценен интелектуален капитал за всяка нация.

ИЗЛОЖБА ЗА ПИСАТЕЛЯ БОРИС ШИВАЧЕВ

На 26 март т.г. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита изложбата „СКИТНИК С ШИРОКО ОТВОРЕНИ ОЧИ“.

С тази изложба Националният литературен музей и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ почетоха паметта на българския писател, критик и публицист Борис Шивачев. Изложбата бе открита от директора на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова, след което думата бе дадена на автора на изложбата г-жа Ана Свиткова, главен уредник на Къща-музей „Димитър Димов“. Тя разказа за краткия, но интересен живот на Борис Шивачев:

„Едно едро, здраво, силно, красиво момче, изпълнено с оптимизъм, търси своето място в живота. Най-важното за него е да бъде „истински човек“, което значи – „полезен за обществото“. Той иска да бъде художник, работник, инженер, архитект, пътешественик – „скитник с отворени очи“, писател... Много са посоките на неговите търсения, много различни са пътищата, по които върви. Един млад човек, успял до тридесетата си година да бъде работник в Аржентина, първи преводач от испански език в България, актуален публицист на литературни и обществено-политически теми, художник, писател с приносно творчество. И въпреки че животът е жесток с него, въпреки тежката болест, която го приковава неподвижно в леглото, до последния си дъх продължава усилено да работи. Не губи силния си дух и пословичния си оптимизъм“.

Актьорът Богдан Глишев прочете откъси от романа му „Изобретателят“. Заключително слово произнесе Катя Кузмова-Зографова, директор на Националния литературен музей.

IN MEMORIAM

На 2 март 2012 г. почина

ТОДОРА МИНКОВА ТОПАЛОВА

*Дългогодишен директор
на Държавния библиотекарски институт (1960–1987)*

Енергична и вдъхновена, всеотдайна и отговорна, отдадена на професията и посветила живота си на развитието и модернизацията на библиотечното образование, Тодора Топалова бе с голям авторитет сред колегията. Тя активно участваше в работата на международните библиотечни организации – в продължение на 10 години бе член на Постоянния комитет на ИФЛА по въпросите на библиотечното образование. Тодора Топалова беше любим преподавател на хиляди библиотечни специалисти, които ще си спомнят за нея. Сбогом, учителко!

Колегите от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ

0 Общ отдел

002 Печат. Книгознание. Документация. Информационна дейност

Книгоиздаването за незрящи в България от Освобождението до наши дни. Книги и статии. 1976–2006. 36 загл. Бълг. ез. Февруари 2011. РБ Пл

05 Списания и периодични издания с общ характер

Периодични издания в Плевен след 1990 г. 81 загл. Бълг. ез. Юли 2011. РБ Пл

1 Философия

159.9 Психология

Влиянието на стреса върху работоспособността. Книги и статии. 1992–2010. 28 загл. Бълг. ез. Януари 2011. РБ Пл

Профил на конфликтите деца–родители. Книги и статии. 1995–2009. 22 загл. Бълг. ез. Февруари 2011. РБ Пл

Психологически анализ на алтруизма. Книги и статии. 1993–2010. 22 загл. Бълг. и рус. ез. Януари 2011. РБ Пл

3 Обществени науки

327 Международни политически отношения. Световна политика. Международна политика. Дипломация

Кризата в Ирак след 2000 г. и развитието ѝ до днес. Статии. 23 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Март 2011. РБ Пл

Руско-грузинският конфликт за Абхазия и Южна Осетия. Книги и статии. 19 загл. Бълг. и рус. ез. Април 2011. РБ Пл

331 Труд. Работодател. Работник. Наука за труда. Икономика на труда. Организация на труда

Развитие и усъвършенстване на управлението на човешките ресурси в община Плевен. Статии. 30 загл. Бълг. ез. Февруари 2011. РБ Пл

334 Организационни форми и

споразумения на стопанска дейност. Кооперативно дело, кооперация.

Анализ и оценка на балансовата печалба на фирмата. Книги и статии. 2001–2011. Бълг. ез. 24 загл. Юли 2011. РБ Пл

Иновациите в малките и средните предприятия. Книги и статии. 1997–2010. 23 загл. Бълг. ез. Април 2011. РБ Пл

Технология за финансиране на фирмата – сравнителен анализ и оптимизационни решения. Книги и статии. 2003–2011. 18 загл. Бълг. ез. Юли 2011. РБ Пл

336 Финанси. Митническо дело. Банково дело. Пари

Контрол върху дейността на обменните бюра и финансовите къщи. Книги и статии. 1995–2009. 24 загл. Бълг. ез. Ноември 2011. РБ Пл

Контролни процедури за разкриване на фалшиви банкноти. Книги и статии. 1996–2011. 20 загл. Бълг. ез. Ноември 2011. РБ Пл

Насоки за усъвършенстване на данъчния контрол при събираемостта на ДДС. Книги и статии. 1996–2010. 27 загл. Бълг. ез. Април 2011. РБ Пл

Състояние и тенденции в развитието на финансовия контрол. Книги и статии. 1996–2010. 23 загл. Бълг. ез. Април 2011. РБ Пл

339.5 Външна търговия. Международна търговия. Външно-търговска политика. Мита

Свободните икономически зони в Китай. Книги и статии. 1991–2010. 30 загл. Бълг. и рус. ез. Юни 2011. РБ Пл

351 Основни задачи на общественото управление

Управление на човешките ресурси в публичната администрация. Книги и

статии. 1998–2009. 19 загл. Март 2011. РБ Пл

37 Възпитание. Образование. Просвета. Организация на свободното време

Взаимодействие между детските учители и родителите и възпитанието на децата. Книги и статии. 1993–2011. 25 загл. Юни 2011. РБ Пл

Анастасия Димитрова (1815–1894). Книги и статии. 33 загл. Бълг. ез. Февруари 2011. РБ Пл

170 години СОУ „Анастасия Димитрова“ – Плевен. Книги и статии. 94 загл. Бълг. ез. Февруари 2011. РБ Пл

372.3 Занимания в предучилищна възраст

Детската градина и семейството за подготовката на детето за училище. 1993–2010. Книги и статии. 38 загл. Бълг. ез. Януари 2011. РБ Пз

Възпитаване на качеството „толерантност“ у детето в подготвителна група на детската градина. 1990–2010. Книги и статии. 44 загл. Бълг. ез. Януари 2011. РБ Пз

Програмни предпоставки за личностна готовност на детето на 5–7 год. възраст за училище. 1991–2010. Книги, статии и примерни програмни системи. 67 загл. Бълг. ез. Януари 2011. РБ Пз

Социализация на децата в ранна детска възраст. Книги и статии. 1995–2009. 30 загл. Бълг. и рус. ез. Февруари 2011. РБ Пл

376 Възпитание, образование и обучение на специални групи и лица

Психологическа подкрепа и социална интеграция на деца с увреждания в предучилищна възраст. Книги и статии. 2001–2011. 21 загл. Бълг. ез. Ноември 2011. РБ Пл

39 Етнология. Етнография. Нрави. Обичаи. Бит. Фолклористика

Руски народни приказки – поява, разпространение, символика. Книги и статии. 1962–2004. 22 загл. Бълг. и рус. ез. Април 2011. РБ Пл

6 Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство

614 Здравеопазване. Социална хигиена. Защита от нещастни случаи

Нови методи и технологии за третиране на опасни (болнични) отпадъци. Книги и статии. 2001–2008. 27 загл. Бълг. ез. Март 2011. РБ Пл

8 Езикознание. Филология. Литература

886.7 Българска литература

Георги Пенчев Домусчиев (1872–1961). Книги и статии. 76 загл. Бълг. ез. Март 2011. РБ Пл

9 География. Биографии. История

908 Краезнание

Петко Найденов Дилков. Книги и статии. 39 загл. Бълг. ез. Март 2011. РБ Пл

Село Рибен (Плевенска област). Книги и статии. 179 загл. Бълг. ез. Април 2011. РБ Пл

930 Историческа наука. Помощни исторически науки

Възраждане традициите на римските терми в гр. Плевен. Книги и статии. 1996–2011. 10 загл. Бълг. ез. Януари 2011. РБ Пл

Религиозни култове в Тракия през римската епоха. Книги и статии. 1959–2009. 28 загл. Бълг. ез. Май 2011. РБ Пл

Списък на библиотеките-участници

РБ Пз – Регионална библиотека „Никола Фурнаджиев“, Пазарджик

РБ Пл – Регионална библиотека „Христо Смирненски“, Плевен

*Редактор Елха Денева
elha_deneva@abv.bg*

НОВИ СПРАВОЧНИЦИ В НБКМ

Обществено-политически науки

Библиотека Матице српске (Нови Сад)

Огласи Библиотеке Матице српске : 1803–1867 / [ред. Јасна Карталовић, Светлана Вучковић]. – Нови Сад : Библ. Матице срп., 2010. – xiii, 135 с., [12] л. : факс. – (Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске ; књ. 7)

Имената на ред. отбелязани на грѣба на загл. с. – Азб. показалци

ISBN 978-86-80061-43-6 (подв.)

Гусейнова, Ирада, 1963–

Историческая энциклопедия Кавказа / Ирада Гусейнова. – Баку : Чашыоглу, 2010. – 956 с. : с ил.

ISBN 978-9952-27-184-3 (подв.)

Емельянова, Елена Александровна

Старообрядческие издания кирилловского шрифта конца XVIII – начала XIX в. : каталог [из книг, хранящихся в фонде отдела редких книг РГБ] / Е. А. Емельянова. – Москва : Пашков дом, 2010. – 499 с. : с ил. – (Книжные памятники Российской государственной библиотеки)

ISBN 978-5-7510-0469-9

Мокрецова, Инна Павловна

Каталог средневековых западноевропейских иллюстрированных рукописных книг в собрания Москвы / Состав. И. П. Мокрецова, Л. И. Щеголева ; Науч. ред. И. П. Мокрецова = Catalogue of medieval West-European illuminated manuscripts in Moscow collections / Comp. Inna Mokretsova, Ludmila Shchegoleva ; Ed. Inna Mokretsova. – Москва : Индрик, 2010. – 404 с., 94 л. : цв. факс.

Имената на авт. не отбелязани на кор. – Изд. М-во культуры РФ. Гос. НИИ реставрации и др. – Библиогр. с. 54–60

ISBN 978-5-91674-057-8

Российская национальная библиотека (Санкт-Петербург)

Рукописные книги собрания М. П. Погодина : каталог. – Санкт-Петербург :

Рос. нац. библ., 2004–<2010>. – Т. <3–4>
ISBN 5-8192-0209-0

ISBN 978-5-8192-0366-8 (вып. 4)

Вып. 4. / Отв. ред. Е. В. Крушельницкая. – 2010. – 447 с. – Библиогр.: с. 7–12. – Показалци

American Library Association

ALA guide to economics & business reference. – Chicago, Ill : ALA, 2011. – xv, 505 с.

Азб. показалец

ISBN 978-0-8389-1024-5

Anechitoae, Constantin

Drept maritim și fluvial : bibliografie selectivă = Maritime and inland water law : selective bibliography = Droit maritime et fluvial : bibliographie sélective / Constantin Anechitoae ; red. Irina Filip. – București : Acad. Române, 2009–. – Т. <1

ISBN 978-973-27-1809-4

ISBN 978-973-27-1825-4 (т. 1, подв.)

Vol. 1. – 2009. – 391 с. – Азб. показалец, предм. показалец

Biograficky lexikón Slovenska. – Martin : Sloven. Nár. Kníž. Nár. biograf. ústav, 2007–<2010>. – Т. <3–4>

ISBN 987-80-89023-15-0 !

ISBN 978-80-89023-96-7 (т. 3, подв.)

ISBN 978-80-89301-57-7 (т. 4, подв.)

3: G–H. – 2007. – 739 с. : портр.

4: CH–Kl. – 2010. – 587 с. : портр.

Biografický slovník českých zemí / red. Jana Brabencová ... [и др.]. – Praha : Libri, 2008–<2010>. – Т. <9–13>

ISBN 80-7277-214-7

ISBN 978-80-7277-416-6 (т. 13)

Sv. 13: Dig-Doš. – 2010. – xvii, 338 с.

Časopisy České republiky od počátku do roku 1918. Č. 2, Přehledy, rejstříky / Jaromír Kubíček ... [и др.]. – aBrno : Sdružení knih. v ČR : Morav. zemská knih. v Brně, 2010. – 466 с. : с табл. – (Česká retrospektivní bibliografie ; Ř. 2. Časopisy ; D. 1)

Показалци

ISBN 978-80-86249-55-1 (т. 2, подв.)
Časopisy České republiky od počátku do roku 1918. Č. 1, Bibliografie / Jaromír Kubíček ... [и др.]. – Brno : Sdružení knih. v ČR : Morav. zemská knih. v Brně, 2010. – 2 т. – (Česká retrospektivní bibliografie ; ř. 2. Časopisy ; d. 1)

ISBN 978-80-86249-51-3 (т. 1, ч. 1, подв.)

ISBN 978-80-86249-52-0 (т. 1, ч. 2, подв.)

Съдържа:

Sv. 1: A–N. – 422 с.

Sv. 2: O–Ž. – 397 с.

Chandler, Daniel, 1952–

A Dictionary of media and communication / Daniel Chandler and Rod Munday. – Oxford ; New York, NY : Oxford Univ. Press, 2011. – viii, 472 с. – (Oxford paperback reference)

Библиогр.: с. 471–472

ISBN 978-0-19-956875-8

Falileev, Aleksandr Igorevič

Celtic Bulgaria : a select bibliography / Alexander Falileyev, Julij Emilov, Nikola Theodossiev. – St. Petersburg : Nestor-Historia, 2010. – 48 с.

Изд. на Инст. лингвистических исследований РАН

ISBN 978-5-98187-495-6

Handbook on population and housing census editing. – Revision 1. – New York : UN, 2010. – xvi, 178 с. – (Studies in methods. Series F ; N 82/Rev. 1)

Изд. на Dep. of Econ. and Social Affairs. Statist. Div. – Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-92-1-161530-2

International encyclopedia of social policy / ed. by Tony Fitzpatrick ... [и др.]. – London ; New York : Routledge, 2010. – 2 т.

ISBN 978-0-415-57694-9

ISBN 978-0-415-59074-7 (vol. 1)

ISBN 978-0-415-59075-4 (vol. 2)

Vol. 1: A–M. – xxi, 896 с. : с табл., сх.

Vol. 2: N–Z. – vii, с. 897–1577, i-сх с. : с табл., сх. – Азб. показалец

Leikert, Jozef, 1955–

Osobnosti Slovenska / Jozef Leikart. – Bratislava : Priroda, 2010. – 2 т. : с портр.

ISBN 978-80-07-01849-5 (d. 1)

ISBN 978-80-07-01814-3 (d. 2)

D. 1. – 2. изд. – 352 с. – Библиогр.: с. 340–347.

D. 2. – 351 с. – Библиогр.: с. 340–345.

Malicki, Marian, 1950–

Repertuar wydawniczy drukarni Franciszka Cezarego starszego 1616–1651. Cz. 1, Bibliografia druków Franciszka Cezarego starszego 1616–1651 / Marian Malicki. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2010, cop. 2009. – 800 с., [38] л. : с ил., табл. – (Bibliotheca Jagellonica. Fontes et Studia, ISSN 1425-851X ; 17/1, 2010)

Текст и на лат. ез. – Именен показалец. – Библиогр. под линия

ISBN 978-83-7188-452-8 (подв.)

Mechthold, Rudi, 1947–

Landesgeschichtliche Zeitschriften, 1800–2009 : ein Verzeichnis deutschsprachiger landesgeschichtlicher und heimatkundlicher Zeitschriften, Zeitungsbeilagen und Schriftenreihen / Rudi Mechthold. – Frankfurt am Main : Klostermann, 2011. – 336 с. + 1 CD. – (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie : Sonderbände, ISSN 0514-6364 ; S.–Bd. 101)

Библиогр.: с. 11–12. – Георг. показалец

ISBN 978-3-465-03684-5 (подв.)

The **Routledge** encyclopedia of social and cultural anthropology / ed. by Alan Barnard and Jonathan Spencer. – 2. изд. – London ; New York : Routledge, 2010. – xxxi, 855 с. : к.

Библиогр.: с. 724–753. – Азб. показалец

ISBN 978-0-415-40978-0

Somel, Selçuk Akşin, 1961–

The A to Z of the Ottoman empire / Selçuk Aksin Somel. – Lanham, Md : Scarecrow Press, 2010. – cxi, 399 с. : с к. – (The A to Z Guide ; 152)

Кор. опис. – Библиогр.: с. 333–398.
– Показалци
ISBN 978-0-8108-7579-1

Soupis pramenů k dějinám národů
Ruska, Ukrajiny a Běloruska do roku
1945 z archivů České republiky. – Praha :
Nár. knih. ČR, 2008–<2010>. – Т. <5–6>
– (Bibliografie Slovenske knihovny ; 75)

Изд. на Slovan. knih. Min. vnitra České
rep. odbor archivní správy a spisové služby
ISBN 978-80-7050-548-9 (т. 5)

ISBN 978-80-7050-583-0 (т. 6)

D. 5. Archivy Severočeského a
Východočeského kraje. – 2008. – 213 с.

D. 6. Archivy Severomoravského kraje.
– 2010. – 181 с.

Литературознание, езикознание и изкуство

Большой академический словарь
русского языка. – Москва ; Санкт-Пе-
тербург : Наука, 2004–<2010>. – Т. <11,
13, 14>

Изд. РАН. Инст. лингв. исследований
ISBN 5-02-033660-2 (Москва)

ISBN 5-02-028491-2 (Санкт-Петер-
бург)

ISBN 978-5-02-036305-2

ISBN 978-5-02-036307-6 (т. 13, подв.)

ISBN 978-5-02-037358-7 (т. 14, подв.)

Т. 11: Н – Недряться / ред. Н. В. Со-
ловьев, Д. И. Панков. – 2008. – 632 с.

Т. 13 : О–Опор / ред. Л. И. Балахо-
нова, Л. Е. Кругликова. – 2009. – 768 с.

Т. 14: Опора–Отрыть / гл. ред. А. С.
Герд. – 2010. – 656 с.

Власов, Виктор Георгиевич, 1947–

Новый энциклопедический словарь
изобразительного искусства / Виктор
Власов. – Санкт-Петербург : Азбука-
классика, 2004–2010. – 2 т. ISBN 978-5-
91181-919-4

ISBN 978-5-9985-0865-3 (т. 10)

Т. 10: Ф–Я. – 2010. – 928 с. : [8] л. цв.
ил., с ил.

Ермакова, Мария Евгеньевна

М. В. Ломоносов в книжной культуре
России / [состав. М. Е. Ермакова]. – Мос-

ква : Пашков дом, 2010. – 144 с. : с ил.

Името на авт. отбелязано на с. 144. –
Рез. на англ. ез.

ISBN 978-5-7510-0490-3

Этимологический словарь славян-
ских языков : праславянский лексиче-
ский фонд / под ред. О. Н. Трубачева.
– Москва : Наука, 2005–<2010>. – Т.
<32–33, 35–36>

Изд. РАН. Инст. рус. языка им. В. В.
Виноградова

ISBN 5-02-033868-0

ISBN 978-5-02-037371-6 (вып. 36,
подв.)

Вып. 36: *orz(ъ)zeleněti/*orz(ъ)
zeleniti-*отъgrěbati* / под ред. А. Ф.
Журавлева

Зализняк, Андрей Анатольевич,
1935–

Грамматический словарь русского
языка : словоизменение / А. А. Зализняк.
– 6. стер. изд. – Москва : АСТ-ПРЕСС
Книга, 2010. – 800 с. : ил., табл. – (Серия
Фундаментальные словари)

ISBN 978-5-462-00766-8 (подв.)

Летопись Российского кино : 1863–
/ [отв. ред. А. С. Дерябин]. – Москва :
Материк, 2004–<2010>. – <Т. 3> : с ил.

Изд. Федер. агентство по культуре
и кинематографии РФ. НИИ киноис-
кусства и др. – Името на ред. отбелязано
на гърба на загл. с.

ISBN 5-85646-135-5(т. 3)

ISBN 978-5-88373-152-X !

Т. 3: 1946–1965. – Москва: Канон+,
2010. – 695 с.

Писменные языки мира : языки
Российской Федерации : социолингвистическая энциклопедия / ред. кол. В. М. Солнцев – отв. ред. ... [и др.]. – Москва : Инст. языкознания РАН, 2000–. – Т. <1–> : с ил., табл.

ISBN 5-87444-103-4 (кн. 1, подв.)

Кн. 1. / Г. Д. МакКоннелл ... [и др.]. –
2000. – liv, 594 с. – Библиогр.: с. lii

Dictionnaire culturel en langue
française / sous le dir. de Alain Rey. – Paris

: Le Robert, 2006. – 4 т.

ISBN 2-85036-302-2 (подв.)

T. 1: A–Détisser. – xxxviii, 2356 с.

T. 2: Détonant–Légumineux. – 2396 с.

T. 3: Lehm–Réajuster. – 2392 с.

T. 4: Réal–Z. – 2081, ccclvii с. – Библиогр.: с. xcvi–ccclvi

Encyklopedia muzyczna PWM / kol. red. Zofia Lissa. – Krakow : Polskie Wyd. Muz., 1998. – Т. <1>– ISBN 83-224-0113-2 : т. 1

T. 1: Część biograficzna : A–B suppl. / pod red. Elżbiety Dziebowskiej. – 1998. – xv, 88 с.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského. – Praha : Academia, 2008–<2010>. – Т. <14–15>

Кор. опис. – Изд. на Akad. ved České rep.

ISBN 978-80-200-1766-6 (т. 14)

ISBN 978-80-7399-198-2 (т. 15)

14: Sice–sr̥dobolja. – Brno : Tribun EU, 2008. – 815-870 с., XVIII–XXV

15: Sr̥dъce–sъ. – Brno : Tribun EU, – 2010. – 871–943 с.

Oscherwitz, Dayna, 1970–

The A to Z of French cinema / Dayna Oscherwitz and MaryEllen Higgins. – Lanham, Md : Scarecrow Press, 2009. – xxxviii, 459 с., [4] л. : ил. – (The A to Z Guide ; 88)

Кор. опис. – Библиогр.: с. 425–457.

ISBN 978-0-8108-6875-5

Słownik polszczyzny XVI wieku / red. naczelny Maria Renata Mayenowa ; zastępca red. naczelnego Franciszek Pełowski. – Warszawa : Ossolineum, 2004–<2010>. – Т. <32–34>

Изд. на Pol. akad. nauk

T. 32: Przemijac–Przodujący / red. t. Krystyna Wilczewska, Lucyna Woronczakowa. – Warszawa : Inst. Badan Lit. 2004. – x, 521 с. + прил.

ISBN 83-89348-38-1 (т. 32)

T. 33: Przy–przyipytywać się / red. t. Krystyna Wilczewska, Lucyna Woronczakowa. – Warszawa : Inst. Badan Lit., 2009. – xi, 656 с. + прил.

ISBN 978-83-61552-25-3 (т. 33, подв.)

T. 34: Przyrabiać–P’ / red. t. Krystyna Wilczewska, Lucyna Woronczakowa. – Warszawa : Inst. Badan Lit., 2010. – xi, 546 с.+ прил.

ISBN 978-83-61552-35-2 (т. 34, подв.)

Медицина, селско стопанство и спорт

Blystad, Hans

Guidelines for testing HIV, viral hepatitis and other infections in injecting drug users : a manual for provider-initiated medical examination, testing and counselling / [Hans Blystad, Lucas Wiessing]. – Luxembourg : Publ. Office of the EU, 2010. – 75 с. ; 21 x 21 см. – (EMCDDA manuals ; 6)

Имената на авт. отбелязани на с. 7. – Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-92-9168-414-4

Organisation mondiale de la Santé

Guidelines for treatment of malaria / World Health Organization. – 2. ed. – Geneva : WHO, 2010. – xi, 194 с.

Библиогр. след всяка гл.

ISBN 978-92-4-154792-5

Редактор Елха Денева

elha_deneva@abv.bg

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“
НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ ЗА 2012 г.

Име. Презиме. Фамилия

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

Бр. кн. Ед. цена 6 м. 12 м.

☐ Сп. „Библиотека“ 6

4,00 лв. ☐ 12 лв. ☐ 24 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Юлияна Павлова – Административно-стопански отдел, тел. 91 831 (вътр. 152),
e-mail: yu.pavlova@nationallibrary.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Административно-стопански отдел, Юлияна Павлова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:
UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,
Бизнес център София Батенберг, 1000 София.

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Административно-стопански отдел, Верка Димова

**Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**